

Міністерство освіти і науки України
Хмельницький національний університет
Наукова бібліотека

Бібліотека в освітньому просторі

Інформаційний бюлетень № 30

Академічна бібліотека: інноваційні практики

Хмельницький
2025

Видається за рішенням методичної ради наукової бібліотеки
Хмельницького національного університету
від 28.09.2004р.

Головний редактор видання — Айвазян О.Б., кандидат історичних наук,
директор наукової бібліотеки

Редколегія: Мацей О.О., Молчанова С.А., Нечипорук О.С.

Відповідальний за випуск — Мацей О.О.

Бібліотека в освітньому просторі. Академічна бібліотека: інноваційні
практики [Текст] : інформ. бюл. для працівників бібліотек ЗВО Хмельницької області.
№30 / редкол.: О. О. Мацей, С. А. Молчанова, О.С. Нечипорук ; гол. ред. О. Б.
Айвазян. – Хмельницький : ХНУ, 2025. – 64с.

Тридцятий випуск інформаційного бюлетеня укладено на основі наукових
досліджень працівників наукової бібліотеки ХНУ та присвячено актуальним питанням
діяльності університетської книгозбірні — від формування та використання обмінних
фондів і створення комфортного бібліотечного середовища до ефективного
позиціонування бібліотеки в інформаційному просторі. Значну увагу приділено
впровадженню інноваційних сервісів, які сприяють інтеграції університетської науки
у світовий інформаційний простір.

Видання призначене для широкого загалу працівників бібліотек.

ЗМІСТ

<u>Слово редактора .....</u>	<u>4</u>
<u>Консультує фахівець</u> <u>Бичко О.М. Бібліотечні сервіси на допомогу інтеграції</u> <u>університетської науки у світовий інформаційний простір.....</u>	<u>5</u>
<u>Фоміних В.В. Інноваційні технології у процесі</u> <u>формування ресурсної бази бібліотеки університету</u> <u>засобами лінгвістичного забезпечення.....</u>	<u>18</u>
<u>Молчанова С.А. Позиціонування бібліотеки в</u> <u>інформаційному просторі як засіб ефективної комунікації</u> <u>між бібліотекою і користувачами .....</u>	<u>31</u>
<u>Мельник Т.Б. Організація комфортного середовища як</u> <u>умова активізації відвідувань бібліотеки.....</u>	<u>46</u>
<u>Диха С.В. Обмінні фонди університетських бібліотек,</u> <u>проблеми взаємовикористання.....</u>	<u>56</u>

Слово редактора

Айвазян О.Б.,
кандидат історичних наук,
голова обласного методичного об'єднання,
директорка наукової бібліотеки
Хмельницького національного університету

Одним із ключових напрямів роботи університетської книгозбірні на сучасному етапі є адаптація до швидких змін в освітньому процесі ЗВО. Вагомим чинником на цьому етапі розвитку є наукова робота книгозбірні, покликана сприяти підвищенню ефективності бібліотечного обслуговування.

Тридцятий (ювілейний) випуск інформаційного бюлетеня підготовлено на основі наукових досліджень фахівців наукової бібліотеки Хмельницького національного університету та присвячено актуальним питанням діяльності університетської книгозбірні. Представлені матеріали — результат вивчення сучасних тенденцій бібліотечної справи, практичного досвіду та пошуку ефективних шляхів розвитку книгозбірні в умовах цифровізації освіти й науки та впровадження принципів відкритої науки. Зокрема, у збірнику розглянуто питання формування й використання обмінних фондів; впровадження інноваційних сервісів, що сприяють інтеграції університетської науки у світовий інформаційний простір; створення комфортного бібліотечного середовища; ефективного позиціонування бібліотеки в інформаційному просторі.

Окремі статті, що увійшли до збірника, вже публікувалися в наукових і фахових виданнях, проте зібрані в одному виданні, вони створюють цілісне уявлення про науково-дослідну діяльність бібліотеки та її внесок у розвиток сучасної бібліотечної справи й освіти.

Сподіваємося, що збірник стане джерелом корисної інформації, натхнення та ідей для бібліотечних працівників, сприятиме їх професійному зростанню й посиленню ролі бібліотек у системі вищої освіти.

Консультає фахівець

УДК 027.07.08:001

Оксана Бичко,
завідувачка інформаційно- бібліографічного відділу
НБ ХНУ

БІБЛІОТЕЧНІ СЕРВІСИ НА ДОПОМОГУ ІНТЕГРАЦІЇ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ НАУКИ У СВІТОВИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР

***Анотація.** У статті висвітлено результати наукового дослідження з питань використання сервісів на допомогу інтеграції університетської науки у світовий інформаційний простір; використання інноваційних бібліотечних сервісів, орієнтованих на підтримку наукової діяльності вчених; автоматизації роботи з бібліографічною інформацією.*

***Ключові слова:** бібліотека університету, бібліотечні сервіси, інтеграція інформаційних ресурсів, відкрита наука, інституційний репозитарій, бібліографічні менеджери.*

Вступ

У контексті нової парадигми освіти набуває розвитку нова філософія освітянської бібліотеки, де пріоритетною є сервісна діяльність, спрямована на підвищення ефективності та якості забезпечення інформаційних потреб користувачів, спільне створення й використання сучасних інформаційних ресурсів [1].

Для відповідності сучасним запитам розвитку науки та освіти робота бібліотек активно трансформується, визначаються нові форми підтримки досліджень, що сприяють розвитку

наукового інформаційного середовища; впроваджується новий спектр послуг, спрямованих на підтримку фахової комунікації, інтеграцію результатів досліджень до світового наукового простору, формування позитивного іміджу університету у країні та світі.

Питання розвитку університетських бібліотек постійно перебуває в центрі уваги бібліотекознавців і практиків бібліотечно-інформаційної сфери Бруй О., Колесникової Т., Білоус В., Назаровця С., Ніколаєнко Н., Сербіна О., Ярошенко Т. та багатьох інших. Загальною тенденцією є інтегрованість стратегій розвитку бібліотек університетів зі стратегіями самих університетів, орієнтованість на забезпечення та підтримку їх реалізації. Спільнота університету впливає на формування ресурсів його бібліотеки. У свою чергу бібліотека підвищує компетенцію членів спільноти університету завдяки розширенню пропозицій щодо ресурсів і сервісів, інформаційної та медійної освіти тощо[2].

Дослідження проблеми розвитку та використання ресурсів, орієнтованих на інтеграцію університетської науки спонукало також до вивчення проблеми автоматизації роботи з бібліографічною інформацією, ознайомлення з сучасними системами управління бібліографічною інформацією. Ці питання розглядаються в роботах авторів Н.В. Вараксіної, С.О. Баксакової, В.О. Вигівської та ін.

Об'єкт дослідження - бібліотека університету як важливий учасник наукового процесу, її діяльність з питань використання сервісів на допомогу інтеграції університетської науки у світовий інформаційний простір.

Мета дослідження – отримання нових теоретичних та практичних результатів у напрямі розвитку та використання інноваційних бібліотечних сервісів, орієнтованих на підтримку наукової діяльності вчених; вивчення проблеми автоматизації роботи з бібліографічною інформацією, сприяння більш ефективному використанню бібліографічних менеджерів.

Методи дослідження – загальнонаукові підходи (системний, структурний, порівняльний, класифікації, логічного

узагальнення та інформаційного аналізу) проблемно-тематичного та пошуково-бібліографічного методу.

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю нових організаційних, теоретичних та методичних засад формування бібліотечно-інформаційних ресурсів і надання доступу до них користувачів.

Одержані результати. Досліджено сучасні бібліотечні сервіси та послуги, що сприяють розвитку наукового інформаційного середовища університету та реалізації принципів відкритої науки; здійснено аналіз діяльності бібліотеки з організації доступу до наукових світових баз даних; набули подальшого розвитку підтримка та адміністрування інституційного репозитарію університету; вивчено можливості систем управління бібліографічною інформацією.

Результати наукового дослідження висвітлено у статтях, які розміщені в репозитарії ХНУ – 5 статей. За результатами дослідження розроблено рекомендації з метою подальшого удосконалення роботи з впровадження сервісів, які найбільш затребувані користувачами.

Виклад основного матеріалу

На сучасному етапі розвивається інтегративна функція бібліотек, спрямована на забезпечення доступу до зовнішнього інформаційно-освітнього простору. Одним з аспектів діяльності є розміщення ресурсів у відкритому доступі, їх структурування та навігація, організація доступу до світових баз даних наукових публікацій, участь викладачів університету у розвитку вже існуючих наукових платформ та ресурсів.

Освітнянська книгозбірня перебудовує власну діяльність на максимальний розвиток бібліотечних сервісів із підтримки наукових публікацій, надає допомогу з інтегрування публікацій у світові БД, сприяє підвищенню вебметричного рейтингу університету, формуванню бренду вченого тощо [3].

Інтеграційні процеси тісно пов'язані з принципами відкритого доступу до наукової інформації. Концепція відкритого доступу стала основоположною для появи цілої низки проєктів, що актуалізовані в парадигмі відкритої науки:

крім наукових журналів відкритого доступу з'явилися нові типи платформ, які поширюють наукову інформацію. До їх числа входять відкриті архіви, бібліотеки та репозитарії, спеціалізовані соціальні мережі, бази даних і наукометричні сервіси, які поступово формують альтернативну інфраструктуру наукової комунікації [4].

Наукова бібліотека Хмельницького національного університету надає комплекс інноваційних послуг, спрямованих на забезпечення інформаційних потреб професорсько-викладацького складу, просування наукових досліджень вишу у світовий простір. Розглянемо аспекти діяльності книгозбірні, які сприяють вирішенню нових завдань та розвитку науково-інформаційного середовища в університеті. Насамперед це організація бібліотечними фахівцями доступу до світових баз даних наукових публікацій. Проводиться значна робота з інтеграції електронних ресурсів в освітній процес. З цією метою на сайті наукової бібліотеки розміщено повну інформацію про придбані та генеровані електронні ресурси, пропонуються іноземні ресурси відкритого доступу та інші корисні матеріали. Наразі науковці і студенти університету мають можливість віддалено користуватися великим спектром інформаційних продуктів та БД: наукометричні БД Scopus та Web of Science, повнотекстові ресурси платформи Research4Life, БД Science Direct компанії Elsevier, видавництв Bentham Science та Springer Nature (http://library.khmnu.edu.ua/?page_id=575). Бібліотеці відводиться адміністративна роль щодо організації доступу, популяризації та використання наукометричних ресурсів та міжнародних БД. Також на сайті книгозбірні у рубриці «Бази даних (іноземні)» представлені ресурси відкритого доступу (http://library.khmnu.edu.ua/?page_id=759).

Підкреслимо, що вивчення особливостей роботи з наукометричними БД та ресурсами відкритого доступу дозволяє використовувати їх сервіси для якісного проведення наукових досліджень. Адже, щоб підготувати наукову статтю, вчені мають виконати низку послідовних дій, зокрема, здійснити добір публікацій щодо даної тематики, проаналізувати їх та

систематизувати, скласти бібліографічний опис тощо.

Тому особливе значення набуває інформаційний супровід наукових досліджень через **консультації працівників бібліотеки з питань пошуку та відбору публікацій у міжнародних БД**, створення авторських профілів, налаштування (на правах адміністратора) віддаленого користування Web of Science, Scopus та Research4Life.

Для досягнення якісно нового рівня сервісу інформування науковців (вибіркове розповсюдження інформації) фахівці НБ ХНУ виконують тематичні запити враховуючи можливості пошуку інформації у міжнародних БД, пропонують пошук документів у наукометричних БД Scopus, Web of Science тощо. Систематично оновлюють інформаційні списки нових публікацій дослідників ХНУ у міжнародних базах даних Scopus та Web of Science у рубриці *Наукометрія/Науковці ХНУ в наукометричних базах даних* (http://library.khmnu.edu.ua/?page_id=2207).

Щороку для популяризації та використання наукометричних ресурсів та міжнародних БД працівники бібліотеки здійснюють вивчення нових можливостей Web of Science, Scopus, Research4Life тощо; беруть участь у вебінарах, за матеріалами яких удосконалюють практичні навички; розміщують рекламу на сайті бібліотеки та університету, у Facebook щодо **відкриття (продовження) доступу до наукометричних баз даних та ресурсів міжнародних видавництв**.

Також затребуваним напрямом діяльності бібліотеки є реєстрація дослідників у різноманітних системах ідентифікації авторів, створення авторських профілів. Для сприяння формуванню іміджу вченого бібліотекарі здійснюють коригування авторських профілів (зміна афіліації автора, об'єднання дублетних профілів науковців, додавання чи зміна публікацій у профілі автора). Працівники бібліотеки консультують викладачів з питань приєднання публікацій і посилок до авторського профілю; ідентифікації організації в публікаціях автора; визначення імпаکت-фактора журналів, в яких

публікується автор. Часто науковці звертаються з проблемами імпортування публікацій з Google Scholar, Scopus, WoS в ORCID.

Ще одним результатом науково-дослідної роботи стало створення та розміщення на сайті бібліотеки нового розділу «Наукові ресурси відкритого доступу», де представлені систематизовані українські та зарубіжні наукові ресурси. Перспективи діяльності спрямовані на реалізацію європейських принципів відкритої науки та виконанню національного плану щодо відкритої науки, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2022 року № 892-р.

Ефективним інструментом реалізації концепції відкритого доступу до результатів наукових досліджень є інституційний репозитарій. Засновані на принципах відкритості, репозитарії сприяють глобальному обміну знаннями та підвищують вплив досліджень на суспільство. Вони створюються для накопичення, систематизації та зберігання в електронному вигляді інтелектуальних продуктів університетської спільноти, надання відкритого доступу до них засобами Інтернет-технологій, поширення цих матеріалів у середовищі світового науково-освітнього товариства. Програмна платформа відкритого доступу Dspace, на якій формується електронний архів праць учених університету, дає можливість забезпечити ефективний контроль та отримання обліково-статистичних відомостей про публікаційну активність [5]. Університетські бібліотеки беруть активну участь у створенні, підтримці та популяризації репозитаріїв, які забезпечують академічні комунікації між дослідниками та формують імідж вишу.

Інституційний репозитарій ХНУ, адміністратором якого є бібліотека, презентує наукові здобутки, сприяє інтеграції вчених у світове наукове співтовариство, підвищує ефективність наукових досліджень, покращує показники публікаційної активності та цитованості авторів, формує позитивний імідж університету та бібліотеки. Фахівцями бібліотеки систематично проводиться робота, спрямована на розвиток репозитарію:

відкриваються нові колекції, налагоджено систему розміщення кваліфікаційних робіт здобувачів вищої освіти, здійснюється редагування тематичного рубрикатора тощо. Значна увага приділяється змістовному наповненню репозитарія: науковість, різноманітність та оригінальність матеріалів, охоплення різних галузей знань, наявність публікацій англійською мовою тощо.

У 2023 році Хмельницький національний університет приєднався до Національного консорціуму ORCID-Україна, **участь у якому надає можливість закладам вищої освіти України інтегрувати ORCID до своїх інституційних репозитаріїв.** Це дозволяє автоматизувати збір і оновлення інформації про наукові досягнення науковців та сприяє покращенню видимості досліджень. Для інтеграції до системи ORCID репозитарій ХНУ переведено на нову версію D-Space. Наразі працівники бібліотеки вивчають нові можливості налаштування синхронізації метаданих публікацій з профілем ORCID.

У межах реалізації політики відкритої науки в університеті було проведено опитування серед науковців щодо можливостей розвитку репозитарію. Опитування показало, що науковці зацікавлені у самоархівуванні своїх наукових праць, оскільки це скорочує час від моменту розміщення публікацій до моменту їх цитування, що впливає на рейтинг як самого науковця в академічному середовищі, так і зростанні рейтингу ЗВО. Проте респонденти вказують на низку проблем, що виникають під час розміщення матеріалів, як-от: не завжди вдається розмістити матеріали з першого разу; частина робіт з репозитарію непроіндексована у Google Scholar тощо (http://library.khmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/07/analiz_ankety_repozytarii.pdf) [6].

За результатами опитування було проведено роботу, спрямовану на усунення проблем. Зокрема, після встановлення нової версії D-Space, створено інструкцію з розміщення кваліфікаційних робіт у репозитарій, що покращило правильність заповнення полів метаданими; за ініціативою викладачів у репозитарії створено окремий розділ «Патенти та

свідоцтва»; відділом інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення здійснено листування з Google Scholar щодо індексації документів, що забезпечило більш швидку індексацію. Станом на 17.11.2024 року репозитарій містить 16455 документів.

Все більш актуальним для українських дослідників стає використання міжнародних стилів оформлення наукових робіт. Це сприяє інтеграції української науки у світову систему наукової комунікації, а вітчизняних наукових журналів до міжнародного академічного середовища. Адже, щоб статтю прийняли до публікації в міжнародному виданні, вона має бути оформлена відповідним чином, із використанням того стилю цитування, який вимагається конкретним виданням. А публікуванню закордонними авторами своїх робіт в українських журналах сприятимуть прийняті в міжнародному науковому світі вимоги до оформлення публікацій цими виданнями. Саме тому знання міжнародних стилів цитування є важливим для українських дослідників та науковців.

При написанні наукової роботи обов'язковим її атрибутом є правильно складений список використаної літератури. Кожен здобувач вищої освіти чи науковець повинен володіти необхідними знаннями щодо його оформлення.

Істотно спрощують процес оформлення посилань, скорочують часові витрати на оформлення джерел **онлайн-генератори, які дозволяють** в автоматизованому режимі створювати і конвертувати посилання практично в усі відомі міжнародні формати (стили) цитування. Але найзручнішим способом виконати цю роботу є використання спеціального програмного забезпечення – бібліографічних менеджерів.

Бібліографічні менеджери – це система керування бібліографічною інформацією, яка дозволяє розміщувати, зберігати, обмінюватися даними та інформацією, а також дають змогу створювати бібліографічні посилання. Сучасні бібліографічні менеджери здатні не тільки організувати і зберігати бібліотеку першоджерел, а й в автоматизованому режимі сформувавати перелік посилань і бібліографічні списки.

Інформацію можна систематизувати за різноманітними темами та у подальшому формувати бібліографічний список згідно з вимогами різних стилів бібліографічного опису. За допомогою бібліографічних менеджерів можна також шукати джерела у базах бібліографічних даних, доступних через Інтернет [7].

Тому у рамках колективного дослідження НБ ХНУ «Бібліотечні сервіси на допомогу інтеграції університетської науки у світовий інформаційний простір» предметом вивчення стали функціональні переваги бібліографічних менеджерів EndNote та Mendeley, що є інструментами наукометричних платформ Web of Science та Scopus. А саме можливості для цитування, оформлення літератури, пошуку нових джерел і їх упорядкування.

Подальша робота фахівців бібліотеки має бути спрямована на ознайомлення викладачів, аспірантів, студентів університету з особливостями бібліографічних менеджерів, перевагами використання електронних систем управління бібліографічною інформацією.

Висновки і рекомендації

Протягом 2021-2024 рр. інформаційно-бібліографічним відділом здійснювалась робота спрямована на вивчення українського і зарубіжного досвіду науково-інформаційної та науково-методичної діяльності провідних освітянських бібліотек, виявлення пріоритетів діяльності, напрямів, завдань та основних дій, спрямованих на реалізацію державної політики у сфері реформування освіти.

Як правило, стратегія розвитку освітянських бібліотек зінтегрована зі стратегією вишів та спрямована на реалізацію основних цілей університетів. Спільнота університету впливає на формування ресурсів його бібліотеки. У свою чергу бібліотека підвищує компетенцію членів спільноти університету шляхом розширення пропозиції щодо інформаційної освіти.

Робота книгозбірні ХНУ повинна супроводжуватися впровадженням сервісів, які найбільш затребувані користувачами у процесі наукових досліджень та дозволяють

забезпечити міжнародну конкурентоздатність університету. Тому й надалі велика увага має приділятися консультуванню дослідників щодо використання наукових ресурсів відкритого доступу, наукометричних БД Scopus та WoS, роботи з інституційним репозитарієм тощо.

Використання новітніх бібліотечних сервісів відкриває новий рівень можливостей для довідково-бібліографічного обслуговування користувачів, дозволяє працювати більш ефективно та пропонувати послуги у зручному форматі.

Отже, основні завдання бібліотеки на сучасному етапі спрямовані на реалізацію принципів відкритої науки. Перед бібліотекарями стоїть завдання освоїти нові практики, інструменти для втілення ідей відкритої науки задля сприяння прозорості, відкритості даних та обміну знаннями відповідно до світових тенденцій.

Рекомендовано:

- 1) подальше вивчення концепції розвитку відкритого інформаційно-освітнього середовища;
- 2) вивчення європейського досвіду підтримки наукових досліджень бібліотеками;
- 3) розвиток комунікації з факультетами та кафедрами університету: реалізація спільних проєктів, популяризація ресурсів та послуг бібліотеки через рекламу, інформаційні заходи, соціальні мережі та сайт;
- 4) сприяння відкритому доступу до наукової інформації: підтримка відповідних проєктів, розвиток репозитарію тощо;
- 5) підготовка презентацій, нових рубрик на сайті бібліотеки для реалізації принципів відкритої науки.

Список використаних джерел

1. Інформаційні ресурси бібліотек закладів освіти: формування та використання : практич. посіб. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [Григоревська О. В., Матвійчук О. Є., Вараксіна Н. В., Крочочева Н. М., Бойко С. Т. ; наук. ред.: Пономаренко Л. О.]. – Вінниця : Нілан-ЛТД, 2022. – 181 с.
2. Воскобойнікова-Гузєва О. В. Вектори стратегічного розвитку наукових бібліотек закладів вищої освіти України, Литви, Польщі / О. В. Воскобойнікова-Гузєва, Н. М. Терещенко // Науково-педагогічні студії. – 2021. – Вип. 5. – С. 145–160.
3. Білоус В. С. Бібліотека закладу вищої освіти в умовах трансформаційних змін: наукометричні та бібліометричні технології / В. С. Білоус // Бібліотечна справа у сучасних інформаційно-комунікаційних процесах: тенденції та перспективи, 21 листопада – 3 грудня 2018 р., м. Острог: матеріали IV науково-практичної конференції: Режим доступу: <https://conf.oa.edu.ua/index.php/libconf/libcon201804/paper/view/35>
4. Копанєва В. О. Наукова комунікація: від відкритого доступу до відкритої науки / В. О. Копанєва // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2017. – № 2. – С. 35–45.
5. Пасмор Н. П. Унікальність інституційних репозитаріїв як складова інтеграції наукових здобутків учених у світову e-Science / Н. П. Пасмор, С. А. Шахова // Бібліотеки ВНЗ України у процесі імплементації Закону «Про вищу освіту» та інформатизації суспільства : матеріали Всеукр. наук.-практич. конф., 16–19 черв. 2015 р., Івано-Франківськ. – Івано-Франківськ, 2015. – С. 214–219.
6. Аналіз опитування «Інституційний репозитарій в інформаційному просторі університету». – Режим доступу: http://library.khmnmu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/07/analiz_ankety_repozytarii.pdf. – Назва з екрана

7. Технологія використання електронних систем управління бібліографічною інформацією : метод. рек. / уклад. О. О. Цокало, Д. В. Ткаченко ; ред. О. Г. Пустова. – Миколаїв : МНАУ, 2020. – 40 с.

Додаток 1

Список публікацій за результатами дослідження

1. Бичко О. М. Основні напрями інформаційно-бібліографічної діяльності: виклики сучасності [Електронний ресурс] / О. М. Бичко, А. Г. Кандул, Н. В. Нагорна // Стратегія розвитку бібліотек закладів вищої освіти : матеріали наук.-практ. конф. ЗВО, 27 жовт. 2021 р. – Режим доступу : http://library.khnu.km.ua/wp-content/uploads/2021/11/2021_konf.pdf. – Назва з екрана.
2. Бичко О. М. Бібліографічні менеджери на допомогу науковій діяльності університету [Електронний ресурс] / О. М. Бичко, А. Г. Кандул, Н. В. Нагорна // Бібліотека в освітньому просторі : інформ. бюл. – Хмельницький : ХНУ, 2021. – № 26 : Бібліотеки ЗВО: завдання, проблеми та шляхи їх вирішення. – С. 5–11. – Режим доступу : http://library.khnu.km.ua/wp-content/uploads/2021/12/buletен_26.pdf. – Назва з екрана.
3. Бичко О. М. Профіль науковця у системах ідентифікації як показник іміджу вченого: роль бібліотеки університету [Електронний ресурс] / О. М. Бичко, А. Г. Кандул, Н. В. Нагорна // Бібліотека у цифрову епоху: історія та тенденції розвитку: матеріали наук.-практ. конф. б-к ЗВО, присвяч. 60-річчю НБ ХНУ, 19–20 жовт. 2022 р. – Хмельницький, 2022. – С. 29–33. – Режим доступу: <http://elar.khmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/12889> . – Назва з екрана
4. Бичко О. М. Розвиток наукового інформаційного середовища університету: роль бібліотеки / О. М. Бичко // Бібліотека в

освітньому просторі : інформ. бюл. – Хмельницький : ХНУ, 2023. – № 28 : Автоматизація бібліотечної діяльності на сучасному етапі. – С. 6–12.

5. Бичко О. Ресурси та сервіси бібліотеки для підтримки наукової діяльності університету: інтеграційні процеси [Електронний ресурс] / О. Бичко, А. Кандул, Н. Нагорна // Бібліотеки в сучасному світі науки та культури : зб. наук. пр. II Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф., м. Хмельницький–м. Кам'янець-Подільський, 16 трав. 2024 р. – Кам'янець-Подільський, 2024. – С. 20–26. – Режим доступу: <https://elar.khmnu.edu.ua/handle/123456789/16944>. – Назва з екрана.

Валентина Фоміних,
завідувачка відділу комплектування
та наукової обробки документів
НБ ХНУ

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ РЕСУРСНОЇ БАЗИ БІБЛІОТЕКИ УНІВЕРСИТЕТУ ЗАСОБАМИ ЛІНГВІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

***Анотація.** У статті відображено основні результати наукового дослідження відділу комплектування та наукової обробки документів наукової бібліотеки Хмельницького національного університету з впровадження методики лінгвістичного забезпечення електронного каталогу. Визначено роль автоматизованих систем індексації, семантичних технологій та мультимовних інтерфейсів у розвитку бібліотечного середовища, узагальнено результати дослідження щодо теоретичних засад визначення тематичних рубрик.*

***Ключові слова:** наукове дослідження, лінгвістичне забезпечення, електронний каталог, координатне індексування, предметна рубрика, університетська бібліотека.*

Вступ

Сучасна університетська бібліотека виступає не лише сховищем знань, а й активною учасницею цифрової екосистеми університету. Формування її ресурсної бази неможливе без використання інноваційних технологій, що забезпечують інтеграцію, доступність та якість інформаційних ресурсів.

Питання ресурсної бази бібліотеки розглядали багато українських науковців, зокрема, класифікацію та види інформаційно-пошукової системи досліджено в працях І. Свістельник, В. Седих, В. Струнгар. Варто також відмітити

праці Т. Вилегжаніної, Н. Орешиної, О. Сербіна, Л. Татарчук, О.Збанацької, О. Лавреньової, В. Білоус, де розглядається питання лінгвістичного забезпечення інформаційно-пошукової системи бібліотеки, теоретичні та практичні аспекти лінгвістичного забезпечення для створення уніфікованого пошукового образу та пошукового запиту документа.

У монографічному дослідженні Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського «Семантичні технології у науковій бібліотеці» висвітлено зміни підходів до організації наукових електронних бібліотечних ресурсів та систем пошуку джерел наукової інформації, вимог до компетентностей бібліотечних спеціалістів, моделей цифрових об'єктів історико-культурної спадщини та організації знань цифрових історико-культурних колекцій, інтеграції бібліотечних лінгвістичних інструментів до сучасних вебтехнологій.

У монографії О. Збанацької «Розвиток інформаційно-пошукових мов у пошукових системах бібліотек і архівів» представлено результати комплексного дослідження розвитку інформаційно-пошукових мов у бібліотеках як обов'язкового компонента інформаційно-пошукових систем. Ці дослідження актуальні не лише як багатоаспектні наукові напрацювання, а є підґрунтям для модифікації інформаційно-пошукової системи вітчизняних бібліотек; визначення нових механізмів пошуку документів; введення в науковий обіг нових термінів і визначень, що адекватно відображають існуючі явища сучасної практики; визначення нових можливостей здійснення документального пошуку; переоцінки ролі і функцій бібліотек, їх взаємодії з користувачами. Попри це залишається актуальним та потребує подальшого дослідження питання лінгвістичного забезпечення ресурсної бази бібліотеки.

Мета дослідження – визначити напрями вдосконалення лінгвістичного забезпечення електронних бібліотечних ресурсів Наукової бібліотеки ХНУ шляхом упровадження сучасних методик формування предметних рубрик і координатного індексування для підвищення ефективності пошуку та доступу до інформації.

Об'єкт дослідження – лінгвістичне забезпечення створення електронного каталогу НБ ХНУ та власних електронних ресурсів.

Предмет дослідження – теоретичні засади та практичні методики лінгвістичного забезпечення електронних бібліотечних ресурсів, зокрема формування предметних рубрик і впровадження координатного індексування.

Методи дослідження – аналіз наукових джерел та дослідницьких розробок університетських бібліотек; вивчення передового світового досвіду у сфері бібліотечної діяльності; систематизація та порівняльний аналіз практик лінгвістичного забезпечення електронних каталогів; моніторинг професійних спільнот та участь у наукових конференціях для збору актуальної інформації та обміну досвідом.

Виклад основного матеріалу

Наукове дослідження певного об'єкта, предмета або явища завжди проводиться з метою встановлення закономірностей його виникнення, розвитку та трансформації для більш раціонального використання у практичній діяльності людей. Необхідність проведення наукових досліджень в університетських бібліотеках зумовлена трьома головними чинниками:

- виявлення окремих існуючих проблем і шляхів їх вирішення;
- прогнозування подальшої стратегії та напрямів розвитку в умовах формування нової інфореальності, трансформації вищої освіти, оновлення інфраструктури наукових комунікацій;
- аналіз змістовної історико-культурної спадщини на основі бібліотечних колекцій рідкісних та цінних видань.

Незважаючи на стрімкий розвиток неформальної комунікації (наукові блоги, особисті сайти дослідників та ін.), найбільш впливовим заходом, де проводяться апробації наукових досліджень, є конференції. В Україні найбільш значимою є щорічна міжнародна конференція керівників бібліотек ЗВО, яку організує НБ ХНУ як на своїй базі, так і на

базі інших бібліотек, а також наукові конференції бібліотек ЗВО. Після певних досліджень і наукового обґрунтування їх результатів керівництвом бібліотек приймаються рішення щодо започаткування нових видів діяльності або трансформації (чи відміни) старих, а також змінення структури і штатів [4].

У 2021 році в Науковій бібліотеці Хмельницького національного університету (далі – НБ ХНУ) були сформовані основні напрями наукової роботи відділів. Тематика науково-дослідних робіт була спрямована на забезпечення якісних змін усіх складових бібліотечно-інформаційної діяльності.

Будь-яке дослідження, зокрема і в галузі бібліотечної справи, розпочинається з отримання фактичних даних, які слугують основою для аналізу, систематизації та узагальнення інформації, формування висновків і рекомендацій щодо удосконалення практики бібліотечної діяльності. Аналіз наукових джерел, передового світового практичного досвіду, власних можливостей сприятиме визначенню ефективних підходів до вирішення проблеми та наукове обґрунтування конкретних стратегічних і тактичних дій.

Працівники відділу комплектування та наукової обробки документів НБ ХНУ проводили пошук джерел, їх аналіз та опрацювання, вивчали досвід інших університетських бібліотек. Для того щоб краще володіти інформацією у сфері інноваційної діяльності бібліотек, працівники відділу зареєструвалися у професійних спільнотах, зокрема, «Сучасний бібліотекар» (група створювалася, щоб писати «Лише про сучасне, новітнє, технологічне та інтелектуальне в сучасних бібліотеках»); «Універсальна десяткова класифікація (УДК) в Україні» (професійна спільнота, заснована Книжковою палатою України і орієнтована на фахівців бібліотек, які вивчають УДК і здійснюють систематизацію за УДК) та ін.

Одне із пріоритетних завдань бібліотеки ЗВО – створення електронного каталогу та власних електронних ресурсів. Лінгвістичне забезпечення відіграє значну роль у функціонуванні автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи (АБІС), допомагаючи здійснювати індексування

документів і запитів, ефективний пошук у ресурсних БД за тематичними запитами, визначаючи пошукові можливості, лінгвістичну сумісність з іншими системами. Для грамотного створення пошукового образу та релевантного пошуку документа важливе значення надається формуванню бібліографічних записів, дотриманню єдиної методики створення бібліографічних записів, формалізації та нормалізації подання інформації.

Створення електронного каталогу вимагає грамотного лінгвістичного забезпечення АБІС, формування пошукового образу документа, адже від грамотності створення опису залежить якість електронного каталогу та результативність інформаційного пошуку.

Вивчення та впровадження методики лінгвістичного забезпечення передбачає стандартний підхід до формування бібліографічних записів, авторитетних файлів, словників та інших допоміжних файлів і баз даних. Лінгвістичне забезпечення АБІС розуміється як вживана в її технологіях сукупність інформаційних мов, словникових БД, лінгвістичних процесів і засобів ведення та використання словників. Лінгвістичне забезпечення – це комплекс мовних засобів, необхідних для опрацювання документів і запитів, проведення ефективного пошуку в ЕК згідно з тематичними запитами користувачів, здійснення мовної сумісності ЕК бібліотек для обміну даними.

Лінгвістичне забезпечення можна схематично виразити арифметичною дією: Інформаційно-пошукова мова ПІМ + Нормативні документи + Методика індексування + Авторитетні дані = Лінгвістичне забезпечення [1, с.1]

Основою лінгвістичного забезпечення для ЕК є мова бібліографічного опису; мова предметних рубрик; ієрархічні класифікації.

Структура бібліографічних записів базується на міжнародному стандарті UNIMARC. Бібліотека здійснює імпорту/експорту даних у комунікативних форматах (UNIMARC/USMARC/ISO). Широкий вибір екранних форм

орієнтований на різні типи бібліографічного опису та подання різноманітних видів документів.

Автоматизована технологія лінгвістичного опрацювання (систематизація, предметизація, координатне індексування) забезпечує можливість навігації за рубрикатором, алфавітно-предметним покажчиком до класифікаційних систем (АПП) та авторитетним файлом «Предметні рубрики». Для формування якісних БД ЕК велике значення має вивчення та впровадження лінгвістичного забезпечення існуючої у бібліотеці АБІС УФД/Бібліотека. На 1 січня 2021 року бази даних в ЕК книгозбірні становили понад 123 тис. записів (табл.1).

Таблиця 1

БД «Тематичний каталог»	На 01.01.2021р.	На 01.01.2024 р.
Усього :	123139	123343
у т.ч. АПП;	91484	91497
у т.ч. «Навч. Дисципліни»;	1824	1857
у т.ч. «Персоналії»;	7033	7040
у т.ч. «Галузевий тематичний каталог»	22798	22949

За період з 2021-2023 рр. до БД «Тематичний каталог» фахівцями відділу було сформовано і внесено 204 нових поняття. Для лінгвістичного забезпечення АБІС, покращення доступу до інформаційних ресурсів, багатоаспектного розкриття їх змісту, підвищення якості бібліографічного та аналітичного опису документів в ЕК в науковій бібліотеці було створено робочу групу з формування, редагування та доповнення авторитетного файлу «Предметні рубрики», розроблено та затверджено на методичній раді наукової книгозбірні «Методику створення предметних рубрик».

Бібліотека розпочала роботу над створенням списку предметних рубрик, виділенням ключових слів (дескрипторів) і створенням асоціативних зв'язків, що є основою для формування власного нормативного лінгвістичного забезпечення авторитетного файлу «Предметні рубрики».

Індексування – це процес вираження змісту документа або запиту на інформаційно-пошуковій мові. Він являє собою не опис документа як фізичного об'єкта (створення бібліографічного опису, визначення виду, носія інформації тощо), а є його інтелектуальним аналізом, тобто розкриває його зміст за допомогою систем класифікації, словників предметних рубрик, авторитетних файлів.

Суть індексування полягає в тому, щоб повно і точно передавати зміст документа; ключові слова повинні відображати зміст по тексту, розділах, передмові, анотації документа.

Правила індексування добре погоджені між собою і забезпечують тісний взаємозв'язок багатьох технологічних і лінгвістичних рішень, прийнятих при побудові й використанні основних елементів системи в ряду комплектування – програмне забезпечення – індексування інформації – процес проведення пошуку.

Одним з основних видів індексування є координатне індексування, за яким смисловий зміст документа або запиту багатоаспектно виражається безліччю ключових слів або дескрипторів. У сучасному розумінні дескриптор – ключове слово або словосполучення, яке використовують для короткого позначення теми документа, що зберігається в базі даних інформаційно-пошукової системи. Дескрипторна мова слугує для координатного, або як його ще називають, «вільного» індексування документів та запитів за допомогою дескрипторів або ключових слів [3, с.42].

Мета індексування ключовими словами – забезпечити найповніше та найточніше розкриття усього змісту документа для цілковитого задоволення інформаційних потреб користувачів бібліотеки. Саме завдяки координатному індексуванню, тобто використанню ключових слів та

дескрипторів, створюється грамотний пошуковий образ документа [2, с. 27]. Від якості індексації документів залежить ефективність тематичного пошуку в ЕК.

У практиці бібліотек використовується два методи координатного індексування документів: вільне індексування, яке передбачає заміну (при необхідності) інформативних слів тексту відповідно до рекомендацій спеціального словника, та контрольоване індексування – інформативні слова тексту замінюються дескрипторами, приведеними у визначеному інформаційно-пошуковому тезаурусі або дескрипторному словнику. Вільне індексування по зручності використання і доступності перевершує індексування з контролем лексики.

Різновидом координатного індексування також є пермутаційне, або циклічне індексування, яке засноване на використанні ключових слів заголовка тексту і полягає в тому, що всі ключові слова заголовка разом з контекстом по черзі виводяться в пошукову колонку.

Основна перевага координатного індексування перед класифікаційним полягає в тому, що координатне індексування не створює жодної проблеми при пошуку текстів по будь-якому, заздалегідь не передбаченому поєднанню ознак.

Важливим напрямом роботи відділу є вдосконалення професійних компетентностей бібліотечних фахівців у сфері бібліотечно-інформаційних технологій. Варто вказати, що створюючи базу даних «Тематичний каталог», спеціалісти відділу Сергеева Л.О., Луцюк С.В., Мартинюк С.Б. на кожному етапі опановували нові форми роботи та набували великий практичний досвід. Нині головна бібліотекарка відділу комплектування та наукової обробки літератури Ленчицька Л.І. приділяє значну увагу питанню створення пошукового образу документа та розглядає координатне індексування як базовий засіб індексування та пошуку документів в електронному середовищі.

Перший і головний етап – визначення напрямів, галузей знань, за якими буде створюватись тематичний каталог. Другий – первинне накопичення інформації через формулювання

тематичних рубрик. При створенні тематичних рубрик враховуються запити читачів, а також прогноуються запити, які можуть бути в майбутньому. Кожна нова рубрика виникає в процесі наукової обробки нових надходжень документів. Щоб створити нову рубрику, потрібно проаналізувати назву, зміст, анотацію, вступ, а інколи і сам текст видання. На сьогодні найчастіше нові рубрики з'являються при систематизації (наданні шифру УДК) статей науковців університету та їхніх дисертацій. Цей принцип діє при наповненні інформацією вже існуючої тематичної рубрики.

Поповнення рубриками бази даних «Тематичний каталог» відбувається постійно, при цьому фахівці відділу дотримуються принципів синонімії, омонімії і полісемії. Більш за все звертається увага на синонімію, оскільки пошук у тематичному каталозі ведеться по контексту. Синонімія буває лексичною і граматичною. Щоб відобразити різні варіанти, які зустрічаються у запитах читачів та різних виданнях, використовують знак « $\Leftrightarrow$ »(дорівнює). Наприклад: інтерактивний бізнес = віртуальний бізнес; ринкова рівновага = рівновага ринку; міжнародна політика = світова політика = міжнародні відносини.

Зазвичай синонімія зустрічається в економічних, суспільних та природничих науках – там, де частіше з'являються нові терміни і поняття. Омоніми в тематичному каталозі наукової бібліотеки не зустрічаються (лук – лук). Полісемія (багатозначність) виявляється при істотній розбіжності різних значень одного і того ж слова, хоча їх загальне походження відомо. Наприклад: крило (птаха або літака), крило (будівлі), крило (партії) [5, С.28].

Як приклад: працівники відділу виявили появу нового терміну і поки що не визначили, чи подавати його як синонімію в ряд чи як окремий термін.

Стратегія — загальний, недеталізований план певної діяльності, який охоплює тривалий період, спосіб досягнення складної мети.

Стратегема – програма дій
<https://slovnuk.ua/index.php?s1=22&s2=120>.

Стратегізація – фактично інструменти стратегічного управління справами імплементуються (імплементация - введення результатів) на всіх управлінських рівнях. Такий підхід отримав назву «стратегізація». Щоб стратегізація була ефективною (результативною, продуктивною та рентабельною), майже всі відомі технології стратегічного управління необхідно «оздоблювати» інформаційно-комп'ютерними технологіями.

Щоб не допускати випадків полісемії, по можливості фахівці відділу змінюють формулювання рубрики, принаймі, в межах одного тематичного каталогу. Проте однаково названі тематичні рубрики можуть розташовуватися в різних тематичних каталогах, але за умови, що ці тематичні каталоги мають різне цільове призначення. Наприклад, назва рубрики «Економіка праці» зустрічається тричі: як словники з питання «економіки праці» (в тематичному каталозі «Довідкові видання»); як галузь (у тематичному каталозі «Економічні науки»); як назва навчальної дисципліни (у тематичному каталозі «Навчальні дисципліни ХНУ»).

Інформація, яка розміщена за кожною з цих рубрик, має різне призначення. Але зустрічаються випадки, коли одне і те ж поняття потрібно відобразити в різних тематичних каталогах одного цільового призначення, наприклад в межах «Галузевих тематичних каталогів»: адсорбція (теорія) – знаходиться в розділі «Хімія»; адсорбція як процес – знаходиться в розділі «Хімічна технологія». Проблеми виявляються також у навчальних дисциплінах, коли одна й та сама дисципліна має різні назви: «Хімія», «Хімітехнологія» або «Хімія та хімітехнологія».

Знак « $\Leftrightarrow$ » (дорівнює) використовується у випадках, коли назва може бути як повною, так і складатися з початкових літер. У таких випадках подаємо усі існуючі варіанти написання – скорочення (абревіатури): аналіз зовнішньоекономічної діяльності = аналіз ЗЕД; економіка АПК = економіка агропромислового комплексу; спільні підприємства = СП.

Зустрічаються ще окремі випадки, в яких використовується знак «=» (дорівнює), коли термін вживається різними мовами: Internet = Інтернет = Интернет, коли існує декілька варіантів перекладу та написання: Семюелсон П. = Сэмюэльсон П. = Самуэльсон П. = Samuelson P.

Мова тематичних рубрик – українська. У деяких випадках – англійська, якщо термін не має офіційного перекладу українською мовою, або є власною, загальноживаною назвою, яка не перекладається. Наприклад, мови програмування Delphi, Foxpro.

Враховуючи явища синонімії, омонімії, полісемії, створення тематичних рубрик відбувається на основі поєднання двох методів: наукової розробки структури понять та з наявного фонду документів бібліотеки з подальшим доповненням його термінами з допоміжних джерел.

У межах кожної галузі були збудовані ієрархічні гілки по відношенню «рід – вид», тематичні рубрики розподілялись за все більш вузькими семантичними категоріями. Це призвело до багатоступеневості в структурі бази даних «Тематичний каталог».

Робота зі створення бази даних «Тематичний каталог» у бібліотеці розпочалася з січня 2000 року і продовжується до сьогодні. Загальна кількість тематичних рубрик на початок 2024 року склала 123343.

При формуванні рубрик береться до уваги зручність для користувачів, які також зацікавлені оперувати ключовими термінами, які є для них найзрозумілішим пошуковим засобом. Бібліотечна практика показує, що під час пошуку за допомогою ключових слів можна знайти більшу кількість релевантних документів, ніж при зверненні до предметних рубрик.

Аналізуючи стан лінгвістичного забезпечення ЕК, варто зазначити, що це питання завжди має бути під пильною увагою провідних спеціалістів бібліотеки. Адже релевантний пошук інформації можливий лише при активному використанні різних засобів лінгвістичного забезпечення ЕК. Отже, правильний

вибір і якість застосування в бібліотеці лінгвістичних засобів сприяють високому рівню обслуговування.

База даних «Тематичний каталог» вимагає постійного якісного поповнення новими тематичними рубриками. Цей процес буде тривати завдяки введенню нових понять в АПП, наповненню тематичного каталогу, довідкового напрямку «Персоналії», а також через зміни, які вносяться у БД «Навчальні дисципліни ХНУ» та появи нової інформації у друкованих виданнях й інших видах носіїв. Постійно проводиться планове та поточне редагування, вилучення рубрик каталогу.

Висновки

У представленому звіті за 2021-2024 роки відображено основні результати роботи відділу комплектування та наукової обробки документів з питання лінгвістичного забезпечення ЕК. Узагальнено результати щодо теоретичних засад визначення тематичних рубрик; сучасного стану нормативно-методичного забезпечення; відредаговано АПП, БД «Тематичний каталог», БД «Навчальні дисципліни ХНУ». У ході дослідження здійснювалися аналізи роботи окремих напрямів роботи, висновки та рекомендації виносились для обговорення на методичну бібліотечну раду. Виносились на обговорення та затвердження методичною радою НБ ХНУ також проблемні питання формування тематичних рубрик. За результатами виконання НДР введено в практичну діяльність методи координатного індексування, опубліковано наукову статтю, проведено лекції для працівників бібліотеки.

Список використаних джерел

1. Білоус В. Лінгвістичне забезпечення – важливий аспект діяльності бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського / В. Білоус //

- Вісник Книжкової палати. – 2013. – № 3. – С. 14-17. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2013_3_6.
2. Зарванська І. В. Координатне (посткоординатне) індексування в електронному просторі як ефективний засіб створення пошукового образу документа / Ірина Зарванська // Вісник Книжкової палати – 2012. – № 1. – С. 27–31.
  3. Збанацька О. М. Розвиток інформаційно-пошукових мов у пошукових системах бібліотек і архівів : монографія / Оксана Збанацька ; М-во культури України, Нац. акад. керів. кадрів культури і мистецтв, Нац. б-ка України ім. Ярослава Мудрого. – Київ : НАКККиМ, 2017. – 354 с.
  4. Збанацька О. Трансформація вербальних інформаційно-пошукових мов в інформаційно-бібліографічній діяльності / О. Збанацька // Бібліотечна планета. – 2008. – № 4. – С. 9.
  5. Колесникова Т. О. Наукові дослідження університетських бібліотек України: Міжнародна науково-практична конференція «Бібліотеки вищих навчальних закладів: досвід та перспективи», 11-13 жовтня 2016 р. Київ, 2016/ Т. Колесникова. – http://eadnurt.diit.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/9207/1/dopovid_Kolesnykova.pdf.-С.3
  6. Сергєєва Л.О. Лінгвістичні проблеми забезпечення функціонування електронного каталогу в бібліотеці (Досвід створення предметного рубрикатора)/ Л.Сергєєва // http://lib.khnu.km.ua/about_library/metodob/buleten03/bul3_1.htm
  7. Семантичні технології у науковій бібліотеці : монографія / відповід. ред.: К. В. Лобузїна; НАН України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2019. – 312 с.

Світлана Молчанова,
завідувачка науково-методичного відділу
НБ ХНУ

ПОЗИЦІОНУВАННЯ БІБЛІОТЕКИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ ЯК ЗАСІБ ЕФЕКТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ МІЖ БІБЛІОТЕКОЮ І КОРИСТУВАЧАМИ

***Анотація.** У статті наведені результати дослідження щодо популяризації інформаційних ресурсів; бібліотечних послуг; просвітницьких, інформаційних та масових заходів; ефективності комунікації між бібліотекою та користувачами у мережі «Фейсбук»; з'ясовано причини меншої кількості підписників серед студентської молоді проти інших категорій користувачів, розроблено рекомендації з метою подальшого удосконалення роботи з цільовою аудиторією та отримання регулярного зворотного зв'язку з нею.*

***Ключові слова:** інформаційний простір, соціальні мережі, дослідження, бібліотека ЗВО, комунікація, користувачі.*

Вступ

У сучасному інформаційному суспільстві бібліотека відіграє важливу роль як посередник між знанням і користувачем. Проте ефективне виконання цієї ролі потребує активного позиціонування бібліотеки в інформаційному просторі. Це передбачає створення впізнаваного образу установи, здатної оперативно реагувати на потреби громади, забезпечувати доступ до різних джерел інформації та підтримувати двосторонній зв'язок з користувачами.

Соціально-комунікаційні тенденції в діяльності бібліотечних установ є предметом вивчення як вітчизняних, так і закордонних дослідників, зокрема, Abd Rahim, M. K. Abdullah

Sani, S. Shuhidan, В.Горового Л. Ковальської, Л. Костенко, К. Лобузіної, О. Мар'їної, Н. Ревякіна, С. Humphries, Я. Шрайберга, А. Чекмарьова, Т. Ярошенко та інших [1-5,7].

Мета дослідження – дослідити ефективність комунікації між бібліотекою та користувачами у мережі «Фейсбук», з'ясувати причини меншої кількості підписників серед студентської молоді проти інших категорій користувачів, розробити рекомендації з метою подальшого удосконалення роботи з цільовою аудиторією та отримання регулярного зворотного зв'язку з нею.

Об'єкт дослідження – місце бібліотеки в сучасному інформаційному просторі.

Предмет дослідження – комунікативна діяльність бібліотеки, популяризування її ресурсів, послуг та можливостей в соціальній мережі «Фейсбук».

Завдання дослідження – визначити, які категорії підписників сторінки наукової бібліотеки у фейсбуці є найактивнішими; виявити тематику дописів з найбільшою кількістю переглядів та зворотнім зв'язком; визначити шляхи та засоби покращення популяризації ресурсів, послуг і можливостей бібліотеки в соціальній мережі, збільшення користувачів серед студентської молоді.

Методи дослідження – для розв'язання поставлених завдань було використано емпіричні методи (спостереження, порівняння, підрахунок) та теоретичні (аналіз і синтез, узагальнення).

Виклад основного матеріалу

Наукова бібліотека ХНУ (далі бібліотека) як інституція, орієнтована на забезпечення необхідного інформаційного супроводу навчального процесу та освітніх потреб, завдяки представництву в соціальній мережі «Фейсбук» має можливість не лише підвищити ефективність реалізації покладених на неї завдань, але й виступати додатковим інструментом реклами своєї діяльності. У цьому контексті завдання книгозбірні у соціальній мережі полягає в популяризації інформаційних ресурсів (традиційних та електронних); бібліотечних послуг;

просвітницьких, інформаційних та масових заходів. Серед підписників сторінки бібліотеки в соцмережі «Фейсбук» найбільший відсоток складає не студентська молодь, а вікова група 35-44 роки (Рис.1). Цей факт потребує прийняття заходів та визначення нових шляхів для залучення студентства до комунікації з бібліотекою. Особливо це важливо в контексті сьогоденних реалій (переходу на дистанційне навчання через війну в Україні та запровадження карантину під час спалаху захворювання на Ковід-19).

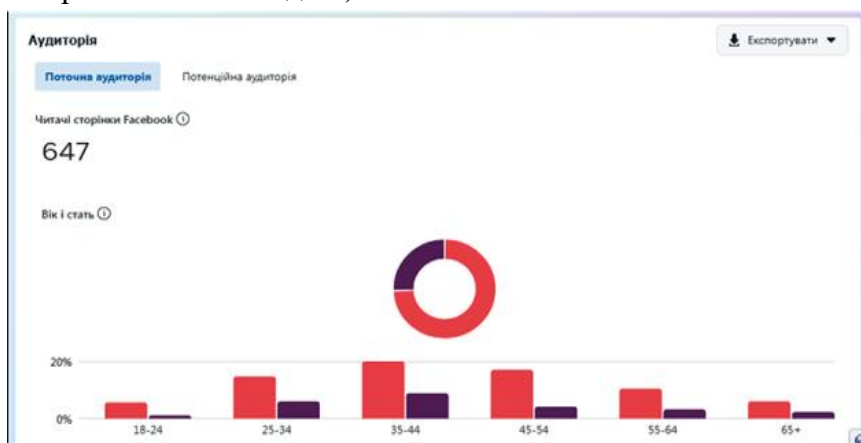

Рис.1

Попри порівняно невеликий відсоток студентської аудиторії проти інших категорій підписників зростання користувачів сторінки бібліотеки відбувається регулярно, більше за рахунок університетської спільноти (викладачів та співробітників), колег. До прикладу, станом на 01.01.2022 року аудиторія ресурсу становила 647 шанувальників (тих, хто підписався) і демонструвала стійку тенденцію до зростання (минулого року – 585 підписників) (Рис.2). Вікова аудиторія охоплює діапазон 18 – 65+, найбільша вікова група відповідає 35-44 рокам та включає 20,3% жінок та 8,7% чоловіків.

Загалом гендерну аудиторію користувачів фейсбук-сторінки бібліотеки на 74,6% становлять жінки, на 25,4% - чоловіки (Рис.2).

Рис.2

Аудиторія сторінки охоплює фоловерів не лише з України, а й з Німеччини (2,3%), Польщі (2%), Італії 1.2%, Росії (0.9%), Сполучених Штатів Америки (0.8%), Канади (0.5%), Болгарії (0.3%), Великої Британії (0.3%), Туреччини (0.3%) (Рис.3).

Рис.3

За відвідуваністю сторінки по території України до топу міст входять Хмельницький (45,7%), Київ (5,9%), Кам'янець-Подільський (2,6%), Львів (1,9%), Одеса (1,7%), Старокостянтинів (1,4%), Вінниця (0,9%), Дніпро (0,8%), Тернопіль (0,8%) (Рис.4).

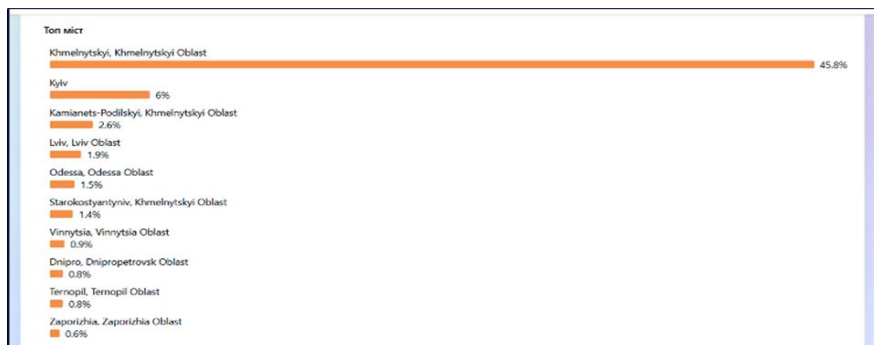

Рис.4

Оскільки підписниками сторінки є не лише користувачі бібліотеки, які мають читацький квиток (студенти, випускники, аспіранти, викладачі, співробітники), а й науковці, які стежать за інформацією, опублікованою на бібліотечній сторінці, можна стверджувати, що книгозбірня сприяє розвитку наукової комунікації не лише в стінах університету, а й за його межами та допомагає налагодити комунікацію між українськими науковцями. Зокрема, книгозбірня 2022 року активно інформувала користувачів про інформаційні ресурси і послуги; про доступ до авторитетних наукометричних баз даних, реферативних журналів, до бібліографії наукових статей із престижних періодичних видань, книг та матеріалів наукових конференцій та ін. У рамках підтримки українських науковців світовою спільнотою під час війни в країні поширювалися дописи про надання віддаленого доступу до Scopus, Web of Science та інших баз даних; серії вебінарів «Clarivate науковцям», Web of Science українською мовою; безоплатний доступ до електронних ресурсів провідних міжнародних видавців, зокрема платформи Research4Life, та світових бібліотечних ресурсів за принципом міжбібліотечного абонементу.

Популяризуючи інформаційні ресурси (традиційні та електронні), послуги, просвітницькі заходи тощо, бібліотека намагалася діяти відповідно до сучасних трендів, використовуючи відео та аудіоконтент. Так, протягом 2022 року в

соціальной мережі демонструвалися відеороліки та відеопрезентації; виставлялися пости з актуальною інформацією; проводилися флешмоби; висвітлювалась участь у акціях; надавалися анонси про заходи та фотозвіти; популяризувалося читання тощо.

До прикладу, за 2022 рік на сторінці бібліотеки в соціальной мережі «Фейсбук» було зроблено 164 публікації, отримано близько 5000 уподобайок, дописи поширювалися користувачами майже 400 разів. Зокрема, через представництво наукової бібліотеки університету в соціальной мережі «Фейсбук» у 2022 році була поширена така інформація:

- ✓ онлайнві ресурси та сервіси бібліотеки;
- ✓ місячник першокурсника;
- ✓ професійні науково-практичні конференції, вебіари;
- ✓ вебіари «Web of Science» для науковців;
- ✓ надання відкритого доступу до освітніх ресурсів та сервісів;
- ✓ заняття зі стандартизації, основ інформаційної культури, академічної доброчесності;
- ✓ просвітницькі онлайн-заходи;
- ✓ флешмоби;
- ✓ пізнавально-оглядові екскурсії;
- ✓ віртуальні подорожі;
- ✓ психологічні тренінги;
- ✓ національно-мистецькі свята;
- ✓ нові надходження до фонду бібліотеки;
- ✓ відзначення 60-річного ювілею наукової бібліотеки та Хмельницького національного університету;
- ✓ міжнародний Digital інтелектуальний студентський турнір "#СловоСковороди_ми_побудуємо_світ_кращий"
- ✓ інформування про нові надходження до наукової бібліотеки;
- ✓ соціологічне опитування;
- ✓ національний тиждень читання;
- ✓ рандеву-кастинг;
- ✓ міжнародний день дарування книг та ін.

Відображення на сторінці бібліотеки знайшли також повідомлення про ювілейні дати видатних письменників, науковців, громадських діячів, діячів науки і культури, педагогів; про великі державні та релігійні свята та багато ін.

Значну увагу на сторінці було присвячено популяризації читання відповідно до діючого «Проекту популяризації книги, читання і розвитку читацької культури студентської молоді університету». Зокрема, наукова бібліотека інформувала про такі заходи та події: екскурсію книгозбірнею за участі студентів ГПФ (гр. СОУ-22-1, СОУ-22-2, ФУМ -22-1) і кураторки Оксани Ющишиної; національний тиждень читання, протягом якого на сторінці демонструвалися добірки книжок відповідно до теми дня, обраної Українським інститутом книги; літературно-мистецьке свято «Слово – це те, що житиме вічно» організаторами та співорганізаторами якого виступили кафедра української філології ГПФ, студентський літературний театр «Глорія» ХНУ, наукова бібліотека ХНУ та Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека; участь у Міжнародному Digital інтелектуальному студентському турнірі «#СловоСковороди_ми_побудуємо_світ_кращий», який відбувся з нагоди 300-літнього ювілею Григорія Сковороди; літературні години та ін.

Протягом року на сторінці книгозбірні в мережі «Фейсбук» надавалися фотозвіти про просвітницькі заходи, які відбулися як в приміщенні бібліотеки, так і онлайн як-от: «Альфред Нобель – меценат світової науки», «Вишиванка – душа українського народу», «Мода і люди. Коко Шанель», «Пересопницьке Євангеліє – визначна пам'ятка староукраїнської мови та мистецтва», «Монументальна творчість родини Мазурів», «Григорій Сковорода – символ мудрості української землі», «Міняйте світ до кращого, дбайте про нього, бо ви в ньому живете...» (до річниці загибелі Кузьми Скрябіна), «Володимир Івасюк – митець, який надто любив Україну», віртуальні подорожі Хмельниччиною та країнами Євросоюзу тощо.

З метою інформування кураторів академічних груп про

можливість замовлення просвітницьких заходів, наукова бібліотека публікувала дописи з посиланням на загальний перелік тем та до визначних подій 2022 року, зокрема 300-річчя від дня народження Григорія Сковороди.

Найбільшу кількість переглядів набрали фотозвіти заходів та дописи: «Коли лунають звуки повітряної тривоги і чути вибухи, лячно не тільки людям, але й пташкам...» (4219), «У приміщенні бібліотеки відбулася посвята у студенти (спеціальності «Професійна освіта. Транспорт», «Трудове навчання», «Декоративне мистецтво», «Технологія легкої промисловості»)» (1923), «Наукова бібліотека ХНУ сердечно вітає колег, студентів, випускників, ветеранів із 60-ою річницею від дня заснування Хмельницького національного університету!» (1912), «Проведення занять з риторики, культури мовлення і спілкування старшою викладачкою кафедри української філології Таїсією Петрівною Коваль в науковій бібліотеці» (1232), «До ювілею університету та бібліотеки хол книгозбірні прикрасила символічна інсталяція» (1150), «Мода і люди. Коко Шанель» – онлайн-захід для студентів групи ШВ-21-1 факультету технологій та дизайну, куратор Швець Галина» (1036), «19 травня – День вишиванки, світлини бібліотекарів наукової бібліотеки з їхніх сімейних альбомів» (923), «Літературно-мистецьке свято «Слово – це те, що житиме вічно» на честь вшанування Дня української писемності та мови» (736), «Поповнення фонду абонементів художньої та наукової літератури новими книгами в дарунок від Євгенії Марківни Заверач» (734), «З нагоди відзначення 300-річчя від дня народження Григорія Сковороди» (728), «Мистецька година «Монументальна творчість родини Мазурів» для студентів груп ДМ-22-1 та ДМс-22-1» (603), «Безкоштовний доступ до платформи Research4Life» (588), «У НБ ХНУ відбувся рандеву-кастинг до СЛТ «Глорія» (засновниця і керівниця – викладачка кафедри української філології Таїсія Коваль) та екскурсія книгозбірнею за участі студентів ГПФ (гр. СОУ-22-1, СОУ-22-2, ФУМ -22-1) і кураторки Оксани Ющишиної» (580), «Історичний екскурс «Хмельницький – подорож у минуле» до відзначення

Дня міста для студентів гр. АТ -22-1, ЕМ-22-1» (556), «У світі чимале значення відводиться читанню» (513), «30 вересня ми відзначаємо Всеукраїнський день бібліотек» (497), «ХНУ увійшов до десятки переможців у Міжнародному Digital інтелектуальному студентському турнірі» (490) та ін.) (Рис. 5).

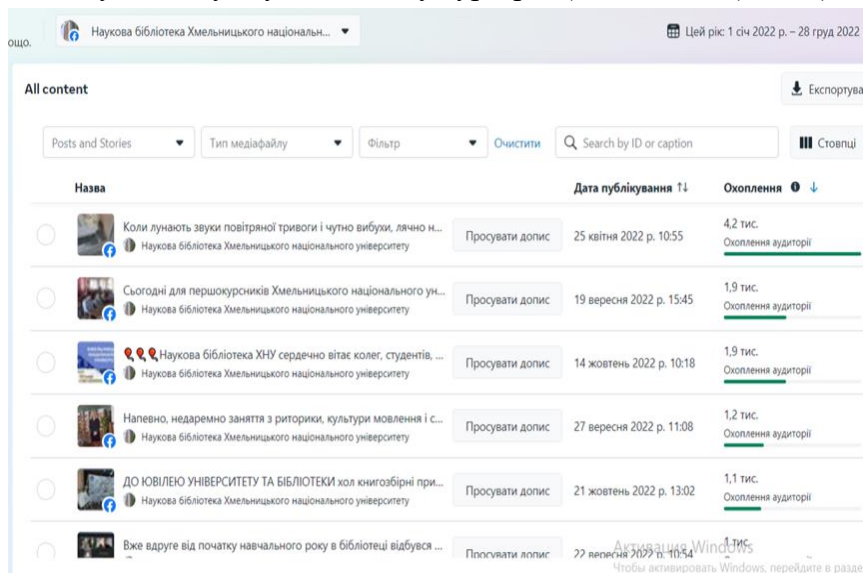

Рис.5

Найбільшу кількість реакцій зібрав допис «Проведення занять з риторики, культури мовлення і спілкування старшою викладачкою кафедри української філології Таїсією Петрівною Коваль в науковій бібліотеці» – 125 реакцій, «У приміщенні бібліотеки відбулася посвята у студенти (спеціальності «Професійна освіта. Транспорт», «Трудове навчання», «Декоративне мистецтво», «Технологія легкої промисловості»)» – 114 реакцій, «Наукова бібліотека ХНУ сердечно вітає колег, студентів, випускників, ветеранів із 60-ою річницею від дня заснування Хмельницького національного університету!» – 113 реакцій, «Коли лунають звуки повітряної тривоги і чути вибухи, лячно не тільки людям, але й пташкам..» – 108 реакцій, «До ювілею університету та бібліотеки хол книгозбірні прикрасила символічна інсталяція» – 102 реакції (Рис.6,7).

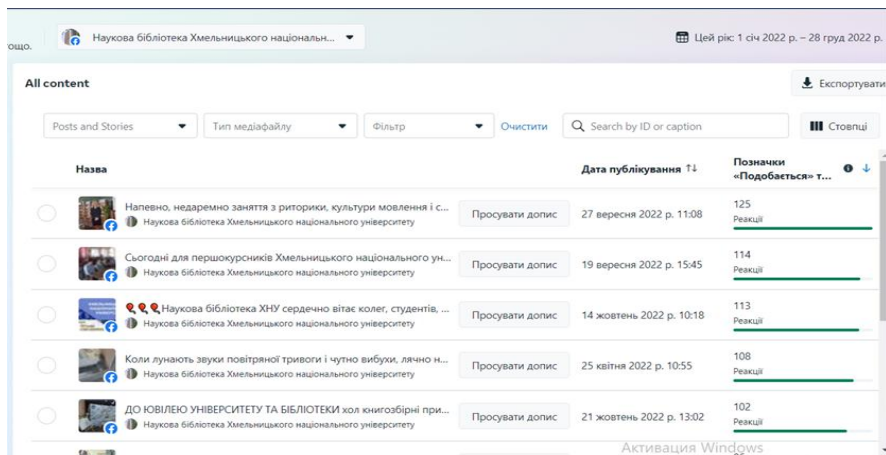

Рис.6

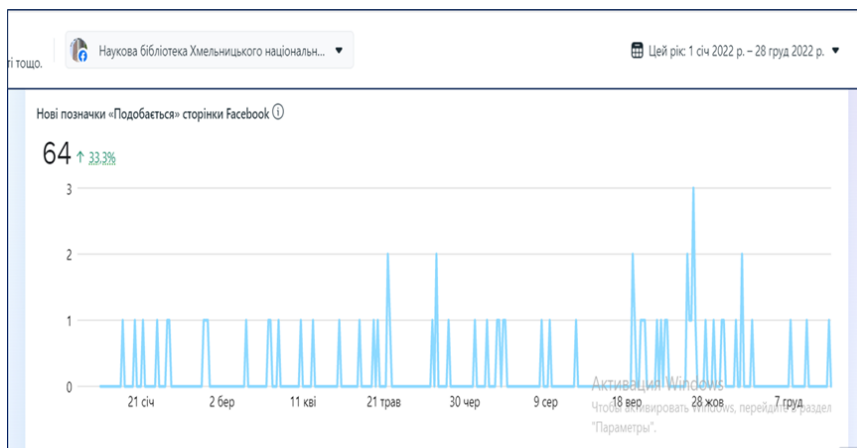

Рис. 7

Допис із найбільшою кількістю коментарів – «Наукова бібліотека ХНУ сердечно вітає колег, студентів, випускників, ветеранів із 60-ою річницею від дня заснування Хмельницького національного університету!» – 15 коментарів, До фонду наукової бібліотеки надійшов навчально-методичний посібник «Теоретичні основи архітектурної композиції» – 14 коментарів, «30 вересня ми відзначаємо Всеукраїнський день бібліотек» – 8

коментарів, «30 вересня ми відзначаємо Всеукраїнський день бібліотек» – 8 коментарів, «13 вересня – День комп'ютерника та програміста» – 6 коментарів (Рис.8).

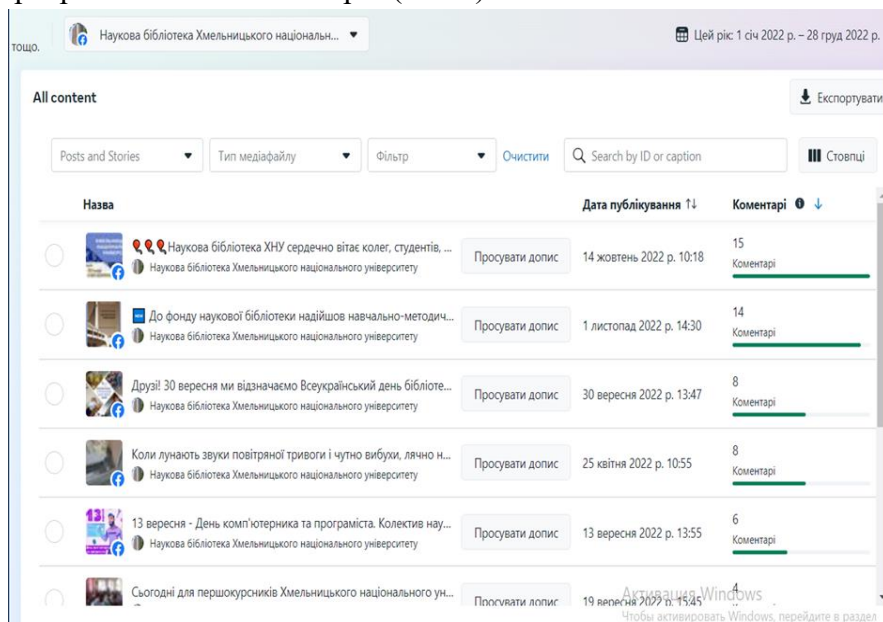

Рис. 8

Найбільшу кількість поширень зібрав допис «19 травня – День вишиванки, світлини бібліотекарів наукової бібліотеки з їхніх сімейних альбомів» – 11 поширень, «У приміщенні бібліотеки відбулася посвята у студенти (спеціальності «Професійна освіта. Транспорт», «Трудове навчання», «Декоративне мистецтво», «Технологія легкої промисловості)» – 10, «Наукова бібліотека ХНУ сердечно вітає колег, студентів, випускників, ветеранів із 60-ою річницею від дня заснування Хмельницького національного університету!» – 10, «Бібліотека активно допомагає підтримувати освітній фронт університету» – 10, «До ювілею університету та бібліотеки хол книгозбірні прикрасила символічна інсталяція» – 9 (Рис.9).

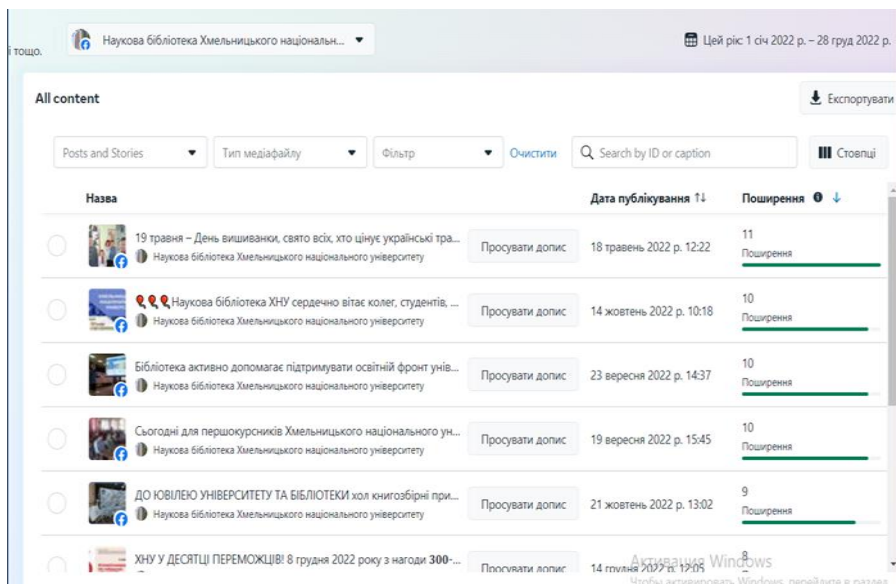

Рис.9

Найбільша кількість кліків на посилання у дописах «Наукова бібліотека пропонує відеопрезентацію віртуальної виставки, присвяченої 60-річному ювілею університету» – 22 кліки, «Наукова бібліотека ХНУ сердечно вітає колег, студентів, випускників, ветеранів із 60-ою річницею від дня заснування Хмельницького національного університету!» – 16 кліків, «3 нагоди відзначення 300-річчя від дня народження Григорія Сковороди наукова бібліотека презентує...» – 10 кліків, «21 лютого в Україні і світі святкують Міжнародний день рідної мови» – 10 кліків, «До ювілею університету та бібліотеки хол книгозбірні прикрасила символічна інсталяція» – 9 кліків.

Висновки і рекомендації

1. Діяльність наукової бібліотеки в соціальній мережі «Фейсбук» сприяє розвитку комунікації зі своїми користувачами – студентами, випускниками університету, аспірантами, викладачами, співробітниками.

2. Серед активних користувачів бібліотеки найбільший відсоток складає вікова група 35-44 роки, що говорить про те, що покоління до 29 років обирає інші соціальні мережі, зокрема Інстаграм. Про це свідчать і дані рейтингу соціальних мереж в Україні та світі (актуальна статистика після 24 лютого 2022 року) [6].

3. Налагоджується також наукова комунікація між українськими науковцями. Розвиток наукової комунікації відбувається не лише в стінах університету, а й за його межами.

4. Кількість переглядів та коментарів на розміщений бібліотекою в соціальній мережі контент свідчить про поступове підвищення ефективності задоволення та забезпечення якості комунікації з користувачами, в основному з університетською спільнотою (викладачами та співробітниками), а також з колегами – бібліотекарями. У меншій мірі – зі студентами.

Рекомендовано:

1. Вжити заходи для залучення більшої кількості студентської молоді до комунікації з бібліотекою, що є особливо важливим у контексті сьогоденних реалій (перехід на дистанційне навчання через війну в Україні та запровадження карантину під час спалаху захворювання на Ковід-19).

1.1. З огляду на те, що найбільшу кількість переглядів набирають дописи з додаванням відео та фото, що демонструють університетські та бібліотечні події, більше використовувати відео та фотозвітів заходів за участю студентів.

1.2. Звернути увагу на створення особистісно-орієнтованого контенту (індивідуалізація контенту під конкретного споживача (цільову групу) на основі демографічних, поведінкових характеристик), позиціонує власні ресурси, що підлаштовані під індивідуальні інформаційні потреби користувачів та привернення їхньої уваги (використання сучасних тенденцій і трендів на основі вподобань студентської молоді).

1.3. Популяризує інформаційні ресурси (традиційні та електронні), послуги, просвітницькі заходи тощо використовувати корпоративний стиль університету задля

впізнаваності та популяризації бібліотеки та університету в інформаційному просторі.

1.4. З метою отримання зворотного зв'язку з користувачами регулярно виявляти не тільки дописи, що мали найбільше реакцій підписників, але й дописи, що не мали відгуків, аналізувати їх задля створення актуального для фоловерів контенту.

1.5. Кожного тижня робочій групі (відповідальним за подання інформації у фейсбуці разом із модератором) складати коло важливих тем для створення актуального контенту, орієнтуючись на цільову групу.

1.6. З метою накопичення і об'єднання електронних ресурсів, створення корпоративних проєктів та ін. покращити комунікативний зв'язок з бібліотечною спільнотою.

1.7. Як альтернативу соціальній мережі «Фейсбук» активніше використовувати таку платформу, як «Ютуб». Розглянути на методичній раді створення сторінки бібліотеки в «Інстаграм».

Список використаних джерел

1. Abd Rahim, S. M., Abdullah Sani, M. K., & Shuhidan, S. (2024). A conceptual framework for social media engagement in academic library to advocate participatory service towards dynamic learning community. *Environment-behaviour proceedings journal*, 9, 3-11. doi:10.21834/e-bpj.v9iSI18.5459.
2. Горовий В. М. Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс / наук. ред. Л.А. Дубровіна. Київ: НБУВ, 2010. 230 с.
3. Костенко Л. Й. Бібліотека суспільства знань: концептуальна модель. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2006. № 1. С. 23–28.
4. Лобузін К. Проблеми створення комплексних цифрових ресурсів історико-культурної та наукової спадщини. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики: зб. наук. праць*. Київ, 2013. С. 121–129.

5. Humphries, C. (2025). Reeling them in: using TikTok and video content to leverage engagement between academic librarians, libraries and students. *Insights: the UKSG journal*, 38,1- 11. doi: 10.1629/uksg.693.
6. Як змінився рейтинг соціальних мереж в Україні та світі: актуальна статистика після 24 лютого 2022 року. URL: <https://web-promo.ua/ua/blog/kakizmenilsya-rejting-soczialnyh-setej-v-ukraine-i-mire-aktualnaya-statistika-posle-24-fevralya-2022-goda/> (дата звернення 20.07.2023).
7. Ярошенко Т. О. Бібліотека, бібліотекарі та користувачі бібліотек в епоху Веб 2.0 : виклики часу. Бібліотечна планета. 2011. № 1. С. 17–22. 13.Veeranjaneyulu K. Role of Agricultural Librarians in the Virtual Library Environment. National Conference on Integrating.

Додаток 1

Список публікацій за результатами дослідження

1. Молчанова С. А. Ефективність комунікацій бібліотек ЗВО в соціомедійному просторі: недоліки, переваги, перспективи [Електронний ресурс] / С. А. Молчанова // Бібліотека у цифрову епоху: історія та тенденції розвитку : матеріали наук.-практ. конф. б-к ЗВО, присвяч. 60-річчю НБ ХНУ, 19–20 жовт. 2022 р. – Хмельницький, 2022. – С. 54–59. – Режим доступу: <https://elar.khmnu.edu.ua/handle/123456789/12889> . – Назва з екрана.
2. Молчанова С. Соціально-комунікаційна діяльність бібліотеки вишу в сучасному інфопросторі [Електронний ресурс] / С. Молчанова // Наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Серія : Бібліотекознавство. Книгознавство. – Кам'янець-Подільський, 2023. – Вип. 7. – С. 138–144. – Режим доступу: <https://elar.khmnu.edu.ua/handle/123456789/15515>. – Назва з екрана.

Тетяна Мельник,
завідувачка відділу обслуговування
НБ ХНУ

ОРГАНІЗАЦІЯ КОМФОРТНОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК УМОВА АКТИВІЗАЦІЇ ВІДВІДУВАНЬ БІБЛІОТЕКИ

***Анотація.** У статті наведені результати дослідження системної роботи щодо розвитку бібліотечного простору, забезпечення оперативної та якісної інформаційної підтримки навчально-виховного, наукового процесів із максимально ефективним використанням бібліотечних ресурсів і новітніх інформаційних технологій.*

***Ключові слова:** комфортне середовище, бібліотека ЗВО, інтелектуально-інформаційний комфорт, користувачі.*

Вступ

Бібліотека ЗВО відіграє важливу роль як інформаційний, освітній і комунікаційний центр закладу. Проте стрімкий розвиток електронних ресурсів і дистанційних форм навчання призвів до зниження фізичних відвідувань бібліотеки, що потребує пошуку нових засобів залучення користувачів. Одним із ефективних напрямів оновлення діяльності бібліотеки є організація комфортного середовища, яке поєднує зручність, функціональність і естетичну привабливість простору. Створення позитивної атмосфери для навчання, відпочинку та неформальної комунікації сприяє підвищенню рівня задоволеності користувачів і мотивації студентів до відвідування книгозбірні, формуванню її позитивного іміджу, зміцнення позицій бібліотеки як сучасного освітньо-культурного центру університету.

Питання організації ефективної роботи книгозбірні, забезпечення комфортного бібліотечного простору нині є досить

актуальними. Цим проблемам присвячені наукові розвідки таких сучасних дослідників, як Л. Амлінський, Т. Вилегжаніна, Л. Киричук, В. Петрицька, О. Шкира та ін. [1-5].

Мета дослідження – визначити рівень задоволення інформаційних потреб користувачів університетської бібліотеки, виявити недоліки в процесі обслуговування, обґрунтувати важливість створення комфортного бібліотечного середовища та запропонувати напрями його модернізації з метою підвищення ефективності діяльності книгозбірні й стимулювання відвідувань студентів.

Об’єкт дослідження – діяльність університетської бібліотеки як відкритої соціально-комунікаційної системи, розвиток якої зумовлюється впливом внутрішніх і зовнішніх чинників.

Предмет дослідження – формування комфортного бібліотечного середовища як чинника активізації відвідувань і підвищення ефективності комунікативної та інформаційної діяльності бібліотеки.

Завдання дослідження – дослідити повноту інформаційного забезпечення та ступінь комфортності бібліотечного середовища; визначити шляхи перетворення бібліотеки закладу вищої освіти на сучасний, комфортний, інформаційно-комунікаційний простір, привабливий для студентської молоді.

Методи дослідження – для розв’язання поставлених завдань було використано комплекс методів за допомогою яких здійснено збирання, аналіз і опрацювання даних: емпіричні методи (спостереження, порівняння, підрахунок) та теоретичні методи (аналіз і синтез, узагальнення).

Виклад основного матеріалу

Науково-дослідницька діяльність університетської бібліотеки є важливою складовою її функціонування, що передбачає моніторинг інформаційних потреб користувачів, оцінювання ефективності використання бібліотечно-інформаційних ресурсів, а також аналіз рівня комфортності та форм обслуговування.

Наукова бібліотека Хмельницького національного університету (далі бібліотека) приділяє багато уваги організації комфортного бібліотечного обслуговування, ефективному наданню користувачам інформаційно-бібліотечних послуг, які сприяють підготовці високопрофесійних фахівців та якості освітнього і науково-дослідного процесів вишу. Основу забезпечення комфортної роботи читачів у книгозбірні становить ресурсна база бібліотеки, яка на 1.01.2022 р. нараховувала 548 тис. примірників різногалузевих документів, понад 18 тисяч власних електронних видань та мережових електронних документів у БД «Електронна бібліотека», «Інституційний репозитарій», а також необмежений доступ до інших власних та придбаних БД, доступ до яких надається через вебсайт книгозбірні.

Результатом комфортного обслуговування користувачів є збільшення відвідуваності бібліотеки та затребуваності її ресурсів, тобто зростання статистичних показників роботи відділу обслуговування, які відображають діяльність всієї книгозбірні. Наразі відділ обслуговування бібліотеки складається з таких підрозділів:

- абонементу навчальної літератури, який об'єднує абонементи молодших, старших курсів, професорсько-викладацького складу та сектор реєстрації та обліку читачів;
- сектору читальних залів, де зібрана література з усіх галузей знань;
- служби міжбібліотечного абонементу (МБА) та електронної доставки документів (ЕДД).

В умовах переходу на дистанційне навчання комфортність забезпечується за допомогою віртуальної системи обслуговування бібліотеки, яка базується на ЕК, повнотекстових та бібліографічних БД, вільному доступі до іноземних БД, зокрема й сервісах книгозбірні (віртуальна довідка, можливість перегляду свого читачького формуляра, використання МБА, ЕДД тощо). Але традиційна система обслуговування також відіграє важливу роль в освітньому процесі університету, особливо в роботі з першокурсниками та

молодими науковцями (дотримання принципів авторського права та академічної доброчесності, перевірка текстів на плагіат при написанні академічних текстів тощо).

Важливу роль у роботі з читачами відіграє абонемент. До нього першочергово звертається читач, завітавши до бібліотеки. Працівники абонементу здійснюють реєстрацію читачів, видають читацьку картку, максимально повно інформують про послуги, які пропонує бібліотека, надають різноманітні консультації та довідки, тобто створюють комфортні умови для задоволення інформаційних потреб користувачів. Абонемент – структурний підрозділ бібліотеки, який має безпосередній вплив на навчання студентів, адже від того, наскільки якісно він укомплектований підручниками, навчальними посібниками та науковою літературою, залежить процес навчання та успішність студентів. Тому щороку на основі аналізу запитів викладачів, здобувачів вищої освіти, а також пропозицій видавництв працівниками відділу формуються заявки на доукомплектування фонду, що забезпечує його актуальність.

Зусилля колективу бібліотеки, зокрема й абонементу (відділу обслуговування), спрямовані на підвищення інформаційної культури користувачів, створення умов для самостійної праці студентів. Щорічно проводиться Місячник першокурсника, в межах якого відбуваються екскурсії по бібліотеці, здійснюється навчання користувачів з пошуку інформації в електронному каталозі, базах даних та в мережі «Інтернет». На допомогу освітньому процесу готуються традиційні та віртуальні виставки, проводяться інформаційні та соціокультурні заходи.

Вагомою складовою забезпечення інтелектуально-інформаційного комфорту в бібліотеці є обслуговування всіх категорій читачів у читальних залах. Їх інформаційні ресурси – це великий вибір книг і періодичних видань різноманітної тематики, нової наукової та навчальної літератури, методичних посібників, довідкової літератури тощо. Користувачі в читальному залі мають змогу використовувати технічні засоби

бібліотеки, власні гаджети, користуватися безкоштовним Wi-Fi. Розширює спектр послуг обслуговування і служба МБА, до якої нині додано службу ЕДД. Для зручності замовлення документів на сайті бібліотеки розміщений електронний бланк-замовлення, через який, не виходячи з дому, можна замовити потрібний для навчання чи наукового дослідження матеріал.

Крім цього, на сайті бібліотеки та на сторінці в мережі «Фейсбук» регулярно розміщується інформація про нові видання, які надійшли до бібліотеки, книжкові виставки. Зокрема, на сайті книгозбірні розміщено віртуальні виставки, які задля зручності пошуку поділено на три групи: «До ювілею науковця...», «Виставки-презентації видань викладачів ХНУ» та «Віртуальні виставки», які присвячені знаменним і пам'ятним датам нашої країни, патріотичному вихованню, навчальному процесу та іншим важливим подіям (Рис. 1).

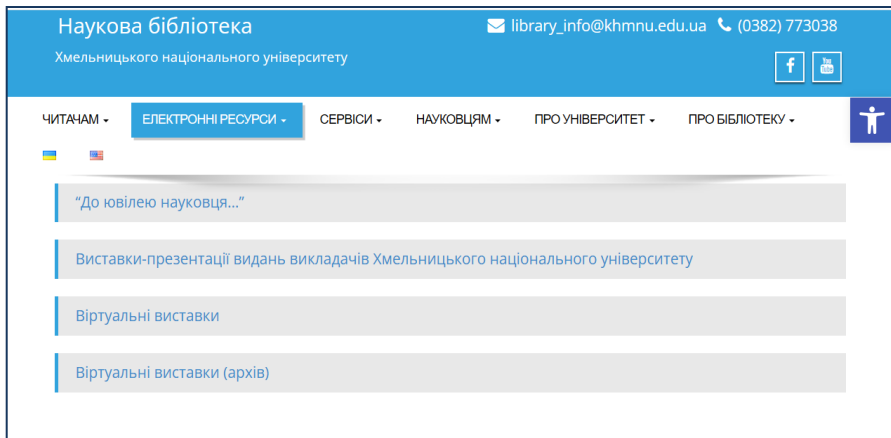

Рис. 1

Таким чином, сучасна бібліотечна система обслуговування користувачів університету всіляко сприяє забезпеченню інтелектуально-інформаційного комфорту користувачів.

Психологічний комфорт в бібліотеці забезпечується через надані користувачам можливості для спілкування. Якщо раніше бібліотека була установою, де істотно обмежувалося

спілкування, зберігалася тиша, то сьогодні бібліотека – це місце зустрічі, навчання, натхнення й активних дій, де студенти можуть спілкуватися групами, брати участь у просвітницьких заходах бібліотеки – перфоменсах, флешмобах, батлах, конкурсах тощо. Для цього в бібліотеці функціонує зал для проведення масових заходів. Індивідуальна робота в читальних залах бібліотеки передбачає окремі читацькі зони: місця з одномісними та двомісними столами, крісла біля вікон, зони для роботи в групах, місця, обладнані для роботи з технікою, та зона відпочинку. Працівники відділу обслуговування при організації комфортних місць для роботи читачів керувалися тим, що більшість відвідувачів віддає перевагу відкритому простору, а не малим приміщенням. У просторому залі краще працюється та легше забезпечити необхідні параметри: мікроклімат, освітлення, рівень шуму, відстань між відвідувачами. Озеленення є необхідним функціональним декоративним елементом інтер'єра бібліотеки. Кімнатні рослини звожують повітряне середовище, очищають його від пилу та насичують киснем, а також мають позитивний вплив на психіку людини. Рослини не тільки прикрашають інтер'єр бібліотеки, але й сприяють підтриманню сталого своєрідного клімату. З допомогою рослин працівники читального залу розділили приміщення на зони відпочинку та релаксації. Особливою гордістю є велика 40-річна пальма, яка прикрасила одну із зон відпочинку та є улюбленим місцем для селфі в бібліотеці.

Сприяє психологічному комфорту і творча співпраця бібліотеки з читачами. Так, з метою осучаснення інтер'єрів читальних залів на замовлення бібліотеки студентами факультету технологій та дизайну розроблені проєкти реорганізації читацьких приміщень книгозбірні. Кращі роботи студентів цього факультету прикрашають стіни сходових майданчиків 9-типоверхового бібліотечного корпусу, які створюють комфорт і затишок, починаючи вже з холу. Звернення за допомогою до студентів, як показує практика, дає можливість, з одного боку, професійно вирішувати проблеми зі

зміною інтер'єру, а з іншого – залучати молодь до відвідування книгозбірні.

Проведені в бібліотеці соціологічні дослідження «Комфортність обслуговування користувачів» (2012р.), «Електронні ресурси бібліотеки на допомогу навчальному процесу» (2016 р.), «Бібліотека сьогодні: оцінка користувачів» (2019 р.), «Книга і бібліотека в житті сучасного студента» (2020 р.) дали змогу побачити реальну та об'єктивну картину погляду студентства на сучасну бібліотеку, визначити важливі для молоді напрями діяльності книгозбірні та шляхи її подальшого розвитку. Разом з тим проведені анкетування засвідчили популярність книгозбірні в студентському та викладацькому середовищі. Було визначено переваги праці в бібліотеці: зручні робочі місця, швидкий доступ до комп'ютерів та інтернету, обладнання місць для роботи з власними технічними засобами (ноутбуками), спокійна атмосфера. Дизайн приміщень створює психологічний комфорт та підвищує працездатність, а культура обслуговування та зручність користування фондами відповідає побажанням читачів.

Професійний розвиток персоналу бібліотеки, який відбувається завдяки участі в наукових конференціях, семінарах, підвищенні кваліфікації, обміном передовим досвідом з бібліотекарями інших бібліотек України, а отже нові ідеї, знання, навички спричинили суттєві зміни в роботі працівників: від вузької спеціалізації та обмеженої відповідальності за доручену роботу – до широких професійних профілів, адже співробітники бібліотеки, опанувавши відповідні знання, потім застосовують їх на практиці під час обслуговування користувачів. Так працівниками відділу обслуговування, в рамках даного наукового дослідження було проведено наступні консультації: «Виставка в бібліотеці: новий погляд на традиційну форму», «Тайм-менеджмент у бібліотеці», «Комунікації з центеніалами в бібліотеках», бібліотечний лекторій «Організація комфортного середовища як засіб активізації відвідувань бібліотеки» та ін.

Досвід роботи бібліотеки з організації комфортного середовища підтверджує і досвід роботи бібліотек за кордоном, який постійно досліджують бібліотечні працівники. Яскравим прикладом створення комфортних умов для роботи як користувачів, так і співробітників є бібліотеки європейських вишів, які часто є найбільшими бібліотеками країни. Наприклад, бібліотеки у Вільному університеті Берліна та університеті Геттінгена є одними з найбільших у Німеччині, а найбільшими книгозбірнями у Великобританії є бібліотеки Единбурзького і Оксфордського університетів. Тому у Європі більшість університетських бібліотек сприймаються не просто як навчальні книгозбірні, а як інформаційні служби, що представляють бібліотечно-інформаційні послуги, без яких неможливе отримання якісної освіти. Тому студенти активно використовують традиційні книжкові фонди та електронні бази даних у своїй навчальній та науково-дослідній роботі.

Досвід європейських та українських бібліотек доводить, що високопрофесійна допомога користувачам та комфортні умови, створені для них, є рецептом успіху бібліотек. Не зайвою на шляху до підвищення комфортності наших книгозбірень буде й підтримка (зокрема й фінансова) на державному рівні, що сприятиме розв'язанню багатьох проблем.

Бібліотечно-інформаційне обслуговування – це задоволення інформаційних потреб та запитів користувачів бібліотеки шляхом створення власних інформаційних продуктів, надання інформаційних послуг, а також доступу до власних і зовнішніх інформаційних ресурсів. Стан забезпечення інформаційних потреб визначають не тільки традиційні кількісні та якісні показники бібліотечної діяльності, але й ефективність, комфортність, своєчасне обслуговування та доступність інформаційних ресурсів. Діяльність бібліотеки залежить від розвитку програмно-технічного забезпечення основних процесів та їх впровадження. Поєднання традиційних та електронних видів ресурсів визначає успішне задоволення інформаційних потреб

користувачів бібліотеки. Об'єднання традиційних та нових методів роботи дає можливість сформувати новий стиль сучасної бібліотеки ЗВО, яка є центром інформації, дозволяє, епіцентром інформаційної підтримки освіти та організатором книгопостачання і формування бібліотечних фондів.

Висновки і рекомендації

Діяльність університетської бібліотеки спрямована на розвиток особистості майбутнього фахівця. Тому всі свої зусилля співробітники книгозбірні й надалі спрямовуватимуть на задоволення інформаційних потреб сучасної молоді та підвищення комфорту її перебування в цій установі.

Наукова бібліотека Хмельницького національного університету через якісне бібліотечно-інформаційне обслуговування, створення належних умов для індивідуальної та масової роботи користувачів, зокрема, роботи з технічними засобами та електронними ресурсами спонукає користувачів до співпраці, відвідування, комунікації та активного використання бібліотечних інформаційних ресурсів.

Рекомендовано:

1) сприяти формуванню навичок ефективного використання користувачами інформаційних ресурсів — електронних і традиційних;

2) здійснити у бібліотеці комплексні заходи з реновації приміщень та модернізації інформаційного середовища;

3) оновити та впровадити сучасну концепцію соціокультурної роботи (можливість перегляду кінофільмів, проведення тренінгів, майстер-класів тощо);

4) розвивати професійні якості бібліотекаря-консультанта;

5) перспективним напрямом є трансформація бібліотеки у коворкінговий простір – багатофункціональне середовище, що поєднує доступ до інформаційних ресурсів, зону відпочинку та можливості для командної роботи й нетворкінгу.

Список використаних джерел

1. Амлінський Л. Бібліотечний комфорт: розкіш чи веління часу / Л. Амлінський // Бібліотечний вісник – 2010. – № 3. – С. 39-44.
2. Вилегжанина Т. Якісні бібліотечні послуги – запорука ефективної діяльності публічних бібліотек / Т.Вилегжанина // Бібліотечна планета – 2019. – №1 (83). – С.4-5.
3. Киричук Л. Користувач у центрі уваги бібліотекарів: європейський підхід до обслуговування / Л.Киричук // Бібліотечна планета – 2019. – 1 (83). – С. 24-26.
4. Петрицька В.М. Комфортність обслуговування користувачів в НБ ХНУ (підсумки анкетного опитування) / В.М.Петрицька // Бібліотека в освітньому просторі. Інформаційний бюлетень – 2012. – № 14. – С. 54-65.
5. Шкира О.І. Комфорт бібліотечного простору як запорука всебічного розвитку майбутнього фахівця / О.І.Шкира // Наукові праці Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О.Сухомлинського – 2014. – випуск 4. – С.281-286

Світлана Диха,
завідувачка відділу зберігання фондів
НБ ХНУ

ОБМІННІ ФОНДИ УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ БІБЛІОТЕК, ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОВИКОРИСТАННЯ

***Анотація.** У статті наведені результати наукового дослідження щодо стану та проблеми взаємовикористання обмінних фондів бібліотек вищих закладів освіти МОН України на прикладі роботи Наукової бібліотеки Хмельницького національного університету. Розглянуто питання впровадження процесів автоматизації в роботу відділу зберігання фондів, створення бази даних з книгообміну, ефективності комунікації між бібліотеками, з'ясовано причини меншої кількості запитів з книгообміну, розроблено рекомендації з метою подальшого удосконалення роботи з іншими бібліотеками.*

***Ключові слова:** наукове дослідження, обмінні фонди, новітні технології, електронні видання, бібліотеки ЗВО.*

Вступ

У сучасних умовах більшість бібліотек закладів вищої освіти під час формування фондів стикаються з багатьма труднощами – хронічним браком фінансування, змістовного наповнення видань, високим темпом зростання цін на друковані видання тощо. Тому варто визнати особливу роль, яку мають відігравати обмінні фонди бібліотек, які є одним з каналів, що забезпечують функціонування бібліотеки як відкритої соціальної системи. Відкритість цієї системи передбачає цілком реальні практичні можливості, функції і завдання обмінного фонду (ОФ).

Можливості, які відкривають ОФ для сучасних бібліотек закладів вищої освіти, реалізуються недостатньо. Дуже часто

ОФ не розглядаються фахівцями бібліотек як засіб комплектування фондів новою науковою літературою з питань економіки, екології, психології, техніки, філософії, релігієзнавства і тому бібліотечні фонди практично не поповнюються. Ті одиничні видання, які вдається придбати за виділені кошти, надходять в одному примірнику, тому забезпечити читацькі потреби необхідними документами вкрай важко, тим більше поповнювати обмінний фонд. Участь у книгообміні бібліотек закладів вищої освіти ускладнюють такі чинники:

- погано розвинені зв'язки з потенційними партнерами;
- недосконалість наданої інформації про склад ОФ;
- висока вартість поштових витрат при пересилці.

Цей факт потребує прийняття заходів та визначення нових шляхів для залучення бібліотек ЗВО до процесу книгообміну. Особливо це важливо в контексті сьгоднішніх реалій.

Огляд джерел та наукових праць

Чимало аспектів книгообміну висвітлено у публікаціях 2001–2014 рр. На думку таких науковців, як А. А. Авгуль, Е. М. Коломейчук, Л. Нечепоренко, Т. В. Петрусенко, Ю. М. Столяров, Я. О. Чепуренко, В. В. Шилов, обмінні фонди – це проміжна ланка між тими фондами, в яких подальше зберігання документів є недоцільним та непрофільними і дублетними документами поточного комплектування, і тими адресатами, куди можуть бути перенаправлені документи, що вибули з фондів для подальшого їх перерозподілу.

На сторінках вітчизняних фахових видань останнього десятиліття тема обмінно-резервних фондів висвітлювалася недостатньо і епізодично. Більшість публікацій присвячено питанням книгообміну в конкретних бібліотеках, зокрема щодо міжнародного книгообміну.

На жаль, майже відсутні роботи, в яких було б докладно розглянуті специфіка, стан, проблеми функціонування ОФ бібліотек закладів вищої освіти. Серед публікацій оглядового

характеру варто вказати статтю Л. Г. Бакуменко «Здійснення процесу книгообміну у Науковій бібліотеці Харківського державного університету харчування та торгівлі» (2015 р.), де авторка аналізує процеси книгообміну протягом усього періоду його існування, описує досвід впровадження процесів книгообміну в роботу наукової бібліотеки Харківського державного університету харчування та торгівлі.

Мета дослідження – визначити проблеми взаємовикористання наукової та навчальної літератури в системі вищої освіти України та виробити рекомендації щодо їх подолання та підвищення ефективності взаємного використання бібліотечних ресурсів.

Об'єкт дослідження – система організації обмінних фондів університетських бібліотек як складова інформаційної інфраструктури вищих навчальних закладів.

Предмет дослідження – ефективність функціонування та взаємного використання обмінних фондів бібліотек закладів вищої освіти України.

Завдання дослідження – дослідити фактори, які заважають обмінному процесу та визначити шляхи та засоби покращення книгообміну університетських бібліотек.

Методи дослідження – емпіричні (спостереження, порівняння, підрахунок) та теоретичні (аналіз і синтез, узагальнення).

Виклад основного матеріалу

Обмінні фонди університетських бібліотек створюють низку важливих можливостей для підтримки освітньо-наукового процесу: забезпечують доступ користувачів до широкого спектра навчальної та наукової літератури, включаючи видання, яких немає в локальних фондах; сприяють ефективному використанню ресурсів бібліотек, зменшуючи дублювання видань і оптимізуючи бюджетні витрати.

Крім того, ОФ відкривають можливість для міжбібліотечного співробітництва та обміну досвідом, сприяючи інтеграції бібліотек у національні й міжнародні інформаційні мережі. Вони також стимулюють підвищення рівня

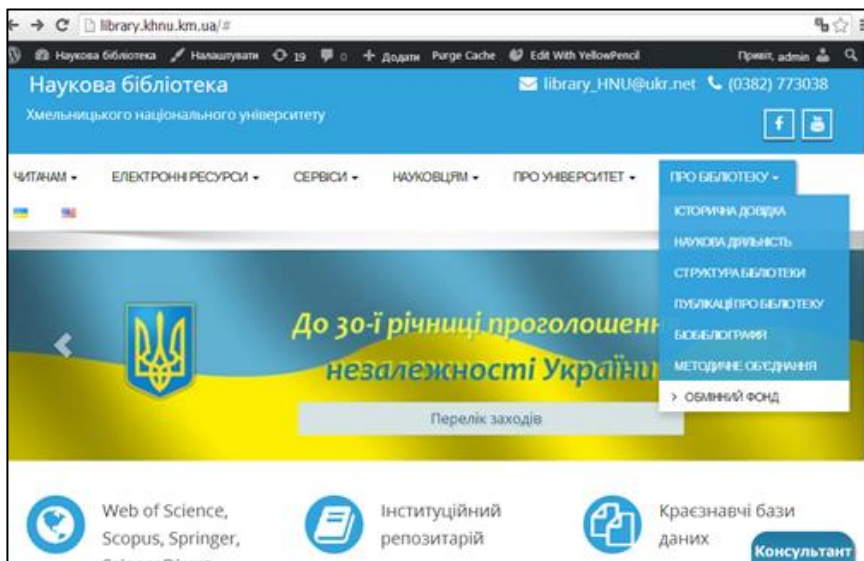
інформаційної грамотності студентів і викладачів, оскільки користувачі отримують досвід пошуку, аналізу та використання різноманітних джерел.

Попри це можливості, які відкривають ОФ для сучасних бібліотек закладів вищої освіти, реалізуються недостатньо. Якщо переглянути сайти університетських бібліотек, то можна побачити, що лише деякі з них вміщують інформацію про склад своїх ОФ у вигляді списків літератури. Бібліографічні описи представлені в цих списках у алфавітному порядку і не мають анотацій. Це ускладнює пошук і відбір необхідних документів.

На сьогоднішній день ОФ Наукової бібліотеки Хмельницького національного університету (НБ ХНУ) є каналом для безоплатної передачі профільної літератури іншим установам освіти, соціального захисту, охорони здоров'я. Обмінний фонд був створений у 2007 році з впровадженням автоматизованої бази даних «Обмінний фонд».

Серед основних завдань ОФ – розширення тематики придбаних документів за рахунок навчальних видань профільних закладів вищої освіти країни, сприяння раціональному використанню документних ресурсів; співробітництво між бібліотеками країни з раціонального перерозподілу, доукомплектування та поліпшення якісного складу діючого фонду бібліотеки. І тому до основної категорії документів, що підлягають передачі в ОФ, були віднесені навчальні посібники, видані редакційно-видавничим центром університету і передані до бібліотеки в достатній кількості. Обмінний фонд був виокремлений з основного фонду, інформація про його склад розміщена на сайті бібліотеки <https://library.khmnpu.edu.ua> у рубриці «Про бібліотеку».

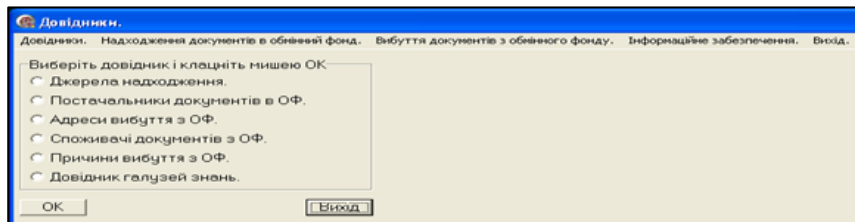
Усі документи, що надходять до обмінного фонду, заносяться в базу даних «Обмінний фонд».

Це самостійна повнотекстова БД, започаткована бібліотекою ХНУ у 2007 році для каталогізації, пошуку та відбору документів, переданих в обмінний фонд, отримання показників статистики.

Складовим меню БД «Обмінний фонд» є :

- довідник джерел надходжень, постачальників, споживачів документів, галузей знань та причин вибуття документів;
- надходження документів в ОФ;
- вибуття документів з ОФ;
- книга сумарного обліку ОФ.

Список видань представлений за розділами знань у вигляді таблиці, де, крім бібліографічного опису, є інформація про кількість наявних видань. У кінці кожного бібліографічного

опису є активне посилання «замовити документ»; при натисканні на нього бачимо форму замовлення, в якій вказані такі дані :

- бібліографічний опис видання;
- примірники в наявності;
- замовити примірників (кількість);
- бланк-замовлення (ПШБ, організація, адреса, телефон, E-mail).

Обмінний фонд наукової бібліотеки Хмельницького національного університету

Результати 1 - 5 від загального числа 5

№	Назва	Б наявності
1. 621.396	Радиоавтоматика - Хмельницький ХНУ, 2005 -119с. Конспект лекцій для студентів радіотехнічних спеціальностей Замовити документ	1
2. 658.52.011	Сильви Р.И. Автоматизация производственных процессов в машиностроении - Хмельницький ХНУ, 2004 -270с. Учебное пособие Замовити документ	10
3. 658.52.011.56	Сильви Р.И. Автоматизация загрузки оборудования в машиностроении - Хмельницький ТУП, 2003 -225с. - Учебное пособие Замовити документ	13

Отже, база даних «Обмінний фонд» забезпечила оперативний доступ до інформаційних ресурсів, надала можливість доступу до вибіркової інформації на цільові запити за традиційним набором ознак, можливість автоматизованого обміну інформацією між відділами НБ ХНУ. Для ефективної та чіткої організації роботи з ОФ були розроблені регламентуючі документи, зокрема “Положення про обмінний фонд наукової бібліотеки ХНУ”. Обмінний фонд не відокремлений в окремий сектор і книгообміном займається відділ зберігання фондів (ВЗФ). Це, зокрема:

- формування та інформування про склад фонду, комунікація з партнерами;
- організація і зберігання ОФ;

- оформлення актів та поштових відправлень.

Робота з ОФ за останні роки значно сповільнилась: позначається неефективність комунікацій між університетськими бібліотеками, фахівці бібліотек-партнерів часто ігнорують запити на потрібну літературу, відповідно кількість партнерів значно скоротилася. Припинилися зв'язки, наприклад, через відмову окремих бібліотек продовжувати безкоштовний книгообмін. За останні п'ять років значно зменшилась і кількість партнерів і кількість отриманої за книгообміном літератури. На таблиці 1 представлено динаміку показників та фактичну наявність документів ОФ за 2019-2023 рр.

Таблиця 1

Роки	2019	2020	2021	2022	2023
Усього прим.	1147	1147	1147	797	3166
Надійшло	-	99	-	-	3690
Передано	-	99	-	7	1321
Вибуло	-	-	-	343	

За весь звітний період ОФ бібліотеки збільшився з 1147 прим. до 3166 прим. Передано в інші установи та бібліотеки 1427 видань. Вибуло (списано) 343 видання. На кінець 2023 року ОФ становить 3166 прим. Протягом 2019-2022 рр. цифрові показники по кількості примірників в ОФ майже не змінюються, що свідчить про проблему, яка існує у формуванні та роботі ОФ бібліотеки.

Серед чинників, що ускладнюють участь у книгобміні Наукової бібліотеки ХНУ: нехватка персоналу, фінансування на поштові витрати, ОФ не відокремлений в окремий сектор і книгообміном займається один підрозділ – ВЗФ. Як наслідок, робота з ОФ за останні роки значно сповільнилась. Відчувається брак комунікацій між вузівськими бібліотеками. Бібліотеки — партнери досить часто ігнорують запити на потрібну літературу через нестачу персоналу. Тому інтенсифікація процесів перерозподілу літератури можлива лише за умови взаємодії між

бібліотеками та поживленню комунікацій між ними.

Слід зазначити, що ОФ бібліотек ЗВО України цінний, але поки мало використовуваний інформаційний ресурс. Використовувати обмінні фонди книгозбірень у повній мірі — завдання найближчого майбутнього.

Висновки і рекомендації

З огляду на сучасний стан інформатизації суспільства, дистанційну систему навчання, зростання кількості електронних видань університетів, зокрема й у вільному доступі в інституційних репозитаріях, можна зробити висновок, що майбутнє все ж таки за електронними виданнями. Відповідно необхідно створити єдину БД підручників, де партнери матимуть можливість бачити весь репертуар освітньої продукції, на основі чого зможуть придбати необхідні видання або обміняти їх на інші, не витрачаючи час на перегляд сайтів та репозитаріїв у пошуку необхідної інформації та продукції.

Досвід роботи НБ ХНУ з ОФ показує, що для здійснення ефективного книгообміну мало вести БД “Обмінний фонд” на сайті бібліотеки, потрібно регулярно інформувати бібліотеки-партнери, надсилати їм списки літератури з ОФ.

Інтенсифікація процесів перерозподілу літератури можлива лише за умови взаємного вільного доступу до інформації про склад фондів за допомогою інтернет-технологій. Для цього необхідно :

- провести спеціальне комплексне вивчення проблем ОФ бібліотек ЗВО, їх кількісного та якісного складу, структури, динаміки формування та розвитку;
- розробити концепції розвитку ОФ бібліотек в контексті єдиного інформаційного середовища, нових технологій;
- врахувати потреби і завдання ОФ у програмах автоматизації бібліотек.

Для покращення системи книгообміну рекомендуються такі заходи :

- 1) створення системи оповіщення про документи, наявні

в обмінно-резервних фондах МОН України через електронні засоби;

2) виділення керівництвом ЗВО частини власної продукції для потреб ОФ;.

3) цільове фінансування процесів доставки документів різними способами

(поштою, автотранспортом або кур'єрською доставкою).

З метою розвитку книгообміну необхідно також розробити низку пропозицій та подати їх на розгляд для подальшого лобювання в регіональне відділення УБА. Для вирішення основних проблем ОФ доцільно більш ґрунтовне їх вивчення та розробка практичних рекомендацій у напрямі удосконалення роботи бібліотек з обмінним фондом.

У межах наукового дослідження було написано 2 статті та проведена консультація «Використання нових технологій у роботі з фондом» для бібліотекарів ЗП (ПТ)О на базі НМЦ ПТО ПК у Хмельницькій області на тему «Сучасні форми і методи бібліотечної роботи».

Список використаних джерел

1. Диха, С. В. Обмінні фонди університетських бібліотек, проблеми взаємовикористання / С. В. Диха // Бібліотека в освітньому просторі. Бібліотеки ЗВО: завдання, проблеми та шляхи їх вирішення [Текст] : інформ. бюл. для працівників бібліотек ЗВО Хмельницької області. №26. – Хмельницький : ХНУ, 2021. – 88с.

2. Чепуренко, Я. До історії розвитку керівних принципів обміну офіційними виданнями: міжрядові угоди і конвенції / Я. Чепуренко // Вісник Книжкової палати. – 2007. - № 1. – С. 20–23.